ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА

АНАЛИЗА ПРОГРАМА ОБОГАЋЕНОГ ЈЕДНОСМЕНСКОГ РАДА

Извештај о резултатима евалуације програма обогаћеног једносменског рада

Београд
2026

ИМПРЕСУМ

Издавач: Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, Београд

За издавача: Проф. др Борис Стојковски, директор

Назив публикације: **Евалуација програма обогаћеног једносменског рада у основној школи**
Извештај о резултатима евалуације

Наручилац евалуације: Министарство просвете Републике Србије

Аутор извештаја: Центар за међународна, национална испитивања и развојно истраживачке послове

Уредник: Данијела Ђукић

Стручни сарадници:
Драгана Оцокољић, просветни саветник

Драгана Костић Милутиновић, просветни саветник

Душица Ђорђевић, просветни саветник

Слађана Парезановић, просветни саветник

Владан Сеизовић, просветни саветник

Дражан Милосављевић, просветни саветник

Графичко обликовање и припрема за штампу: Срђан Зрнић

Дизајн корица: Мирослав Јовановић

Година издања
2026.

© Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања, 2026.

Захвалница

Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања упућује захвалност свим школама које су учествовале у евалуацији програма обогаћеног једносменског рада и својим ангажовањем допринеле успешном спровођењу истраживања.

Посебну захвалност упућујемо директорима и наставницима основних школа на сарадњи и подршци у организацији и реализацији истраживања, као и ученицима и родитељима који су издвојили време да поделе своја искуства, процене и ставове. Њихов допринос омогућио је да се програм сагледа из различитих перспектива и да се препознају како његове снаге, тако и области у којима постоји простор за даље унапређивање.

Посебну захвалност упућујемо просветним саветницима, сарадницима у реализацији студије, на њиховом стручном и професионалном доприносу, ангажовању и сарадњи, који су били од посебног значаја за успешну реализацију евалуационог процеса и прикупљање квалитетних и релевантних података.

Свим учесницима захваљујемо на сарадњи, професионалности и поверењу које су пружили током реализације овог истраживања. Њихов допринос представља важан део основе на којој су засновани налази и препоруке овог извештаја.

ПРЕДГОВОР

Унапређивање квалитета образовања и васпитања подразумева континуирано преиспитивање постојећих приступа, мера и програма, као и доношење одлука заснованих на релевантним и поузданим подацима. У том контексту, евалуација представља важан инструмент за сагледавање квалитета реализације образовних програма, препознавање њихових снага и изазова, као и за планирање њиховог даљег развоја.

Програм обогаћеног једносменског рада (ОЈР) представља један од приступа усмерених на унапређивање квалитета васпитно-образовног рада и стварање подстицајнијег и функционалнијег школског окружења. Његова вредност огледа се у настојању да се школски дан организује тако да, поред остваривања образовних циљева, ученицима омогући различите облике подршке учењу, развоју њихових интересовања и компетенција, социјализацији, осамостаљивању и активном учешћу у животу школе.

Полазећи од значаја систематског праћења и вредновања оваквих програма, Министарство просвете Републике Србије је Решењем број 601-00-00032/2025-14 од 2. новембра 2025. године упутило Заводу за вредновање квалитета образовања и васпитања молбу за спровођење евалуативног истраживања Пројекта обогаћеног једносменског рада у основној школи у систему доуниверзитетског образовања и васпитања.

У складу са својим надлежностима и професионалном одговорношћу за праћење и вредновање квалитета образовања и васпитања, Завод је реализовао евалуацију програма са циљем да обезбеди целовит увид у његову реализацију, услове у којима се програм остварује, искуства и процене различитих учесника, као и могућности за његово даље унапређивање. Посебна вредност евалуације огледа се у настојању да се програм сагледа из више перспектива – ученика, родитеља, наставника и директора школа – и да се њихове процене и искуства укрсте са квалитативним налазима.

Овакав приступ омогућава да се, поред опште оцене прихваћености и вредности програма, препознају и области у којима постоје разлике у искуствима и условима његове реализације. На тај начин евалуација не представља само процену постојећег стања, већ и основу за разумевање фактора који подржавају квалитет реализације ОЈР, као и оних који могу ограничавати његове развојне потенцијале.

Резултати евалуације показују да је ОЈР у значајној мери препознат и прихваћен као вредан део школске праксе, са потенцијалом да допринесе не само квалитетнијем организовању школског дана већ и учењу и развоју ученика, унапређивању наставне праксе и јачању васпитне и социјалне улоге школе. Истовремено, налази указују на постојање разлика у условима реализације, доступности појединих компоненти програма и организационим могућностима школа, што представља важан аспект за разматрање у његовом даљем развоју.

Стога овај извештај није усмерен само на приказ постојећих достигнућа и идентификовање изазова, већ и на пружање стручне основе за доношење одлука о будућем развоју програма. Препоруке формулисане на основу налаза евалуације усмерене су на обезбеђивање квалитетнијих и уједначенијих услова за реализацију, јачање професионалних и организационих капацитета школа, унапређивање једнаке доступности програма, као и развој систематичнијег праћења његове реализације и исхода.

Верујемо да резултати представљени у овом извештају могу допринети даљем унапређивању обогаћеног једносменског рада и, шире, квалитету васпитно-образовног рада у основној школи. Њихова пуна вредност огледа се у могућности да се подаци и искуства прикупљени у процесу евалуације користе као основ за дијалог, учење и планирање даљих корака на нивоу школе и образовног система.

Садржај

1.

УВОД 8

2. МЕТОДОЛОГИЈА ЕВАЛУАЦИЈЕ ПРОГРАМА ОЈР 9

2.1 Предмет и циљ евалуације 9

2.2 Обухват евалуације и циљна популација 9

2.3. Истраживачки дизајн и приступ евалуацији 10

2.4. Учесници и структура узорка 10

2.5. Начин избора и укључивања учесника 11

2.6. Инструменти за прикупљање података 11

2.6.1. Упитник за ученике 12

2.6.2. Упитник за родитеље 12

2.6.3. Упитник за директоре 13

2.6.4. Упитник за наставнике 13

2.7. Квалитативни део евалуације – фокус групе 14

2.8. Додатни извори података 14

2.9. Обрада и анализа података 14

2.10. Синтеза и интерпретација налаза 15

2.11. Ограничења евалуације 16

3.АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА УПИТНИКА 17

3.1 Анализа резултата упитника за ученике 17

3.1.1 Структура узорка и учешће ученика у програму 18

3.1.2 Квалитет и релевантност програма ОЈР 19

3.1.3 Просторни услови и безбедност 20

3.1.4 Процене ученика о образовном доприносу програма 20

3.1.5 Процене ученика о социјалном доприносу програма 21

3.1.6 Исхрана у оквиру програма ОЈР 22

3.1.7 Процене ученика о улози наставника у реализацији програма ОЈР 23

3.1.8 Предлози ученика за унапређење програма ОЈР 24

3.1.9 Најважнији налази поглавља 25

3.2 Анализа резултата упитника за родитеље 25

3.2.1 Процена укупног квалитета програма ОЈР из перспективе родитеља 26

3.2.2 Процене родитеља о појединачним димензијама квалитета програма ОЈР 27

3.2.3 Доприноси програма ОЈР на развој ученика према процени родитеља 28

3.2.4 Квалитативна анализа ставова родитеља о програму ОЈР 29

3.2.5 Најважнији налази поглавља 30

3.3 Анализа резултата упитника за директоре школа 31
3.3.1 Структура узорка директора 31
3.3.2 Реализације програма ОЈР у школама- основне карактеристике 33
3.3.3 Организациони аспекти програма ОЈР 35
3.3.4 Ресурси и кадровска подршка за реализацију ОЈР 37
3.3.5 Праћење и вредновање програма ОЈР 39
3.3.6 Услови за реализацију програма ОЈР 40
3.3.7 Квалитет програма ОЈР из перспективе директора 43
3.3.8 Најзначајније добити програма ОЈР из перспективе директора 45
3.3.9 Најважнији налази поглавља 46
3.4 Анализа резултата упитника за наставнике 47
3.4.1 Структура узорка наставника 48
3.4.2 Планирање и организација реализације активности у оквиру програма ОЈР 48
3.4.3 Компетенције наставника и потреба за стручним усавршавањем 52
3.4.4 Услови за реализацију програма из перспективе наставника 54
3.4.5 Реализација програма ОЈР у школској пракси 56
3.4.6 Процењени доприноси програма ОЈР на развој и учење ученика из перспективе наставника 60
3.4.7 Примена искуства из ОЈР-а у наставној пракси 62
3.4.8 Евалуација реализације ОЈР-а и професионална сарадњанаставника 64
3.4.9 Мотивација ученика, индивидуализација активности и праћење задовољства ученика и родитеља 66
3.4.10 Задовољство и ставови наставника о програму ОЈР 68
3.4.11 Изазови у реализацији ОЈР из угла наставника 70
3.4.12 Најважнији налази поглавља 71
4. ДОПРИНОС КВАЛИТАТИВНИХ НАЛАЗА РАЗУМЕВАЊУ ИСКУСТАВА И ПЕРЦИПИРАНИХ КОРИСТИ ПРОГРАМА ОЈР 72
5. СИНТЕЗА НАЛАЗА, ЗАКЉУЧЦИ, ИМПЛИКАЦИЈЕ И ПРЕПОРУКЕ 73
5.1. Синтеза кључних налаза 74
5.2. Кључни закључци 76
5.3. Импликације за образовни систем 78
5.4. Кључне препоруке 79
5.5. Завршна оцена евалуације 82

УВОД

Програм обогаћеног једносменског рада (ОЈР) представља један од модела унапређивања васпитно-образовног рада у Републици Србији. Усмерен је на стварање подстицајног школског окружења које омогућава квалитетније учење, свеобухватан развој ученика и јачање васпитне, образовне и социјалне улоге школе. Реализацијом различитих образовних, културних, спортских, креативних и развојних активности у оквиру јединствене организације школског дана, програм доприноси развоју функционалних знања, компетенција, мотивације за учење и већем учешћу ученика у животу школе.

У школској 2025/2026. години, на основу Решења Министарства просвете број 601-00-00022/1/2025-14 из августа 2025. године, програм ОЈР реализован је у 428 основних и средњих школа. Овај извештај обухвата искључиво основне школе које су током школске 2025/2026. године реализовале програм, те се сви приказани резултати, анализе и препоруке односе на тај сегмент образовног система.

Евалуацију програма спровео је Завод за вредновање квалитета образовања и васпитања са циљем да обезбеди поуздане и релевантне показатеље о квалитету реализације програма, његовим доприносима и условима за даље унапређивање. Добијени налази представљају основу за формулисање препорука које могу допринети доношењу образовних политика и планирању даљег развоја програма обогаћеног једносменског рада.

Истраживање је засновано на комбиновању квантитативног и квалитативног приступа. Подаци су прикупљени путем анонимних електронских упитника намењених директорима школа, наставницима, ученицима и родитељима, као и анализом квалитативних података прикупљених кроз фокус групе и налаза самовредновања и спољашњег вредновања квалитета рада школа.

Анкетно истраживање спроведено је у складу са принципима добровољног и анонимног учешћа. Упитници су достављени директорима свих основних школа укључених у програм, који су координирали њихову дистрибуцију осталим циљним групама. У истраживању је учествовало 259 директора школа, 1.437 наставника, 3.724 ученика и 4.568 родитеља, што представља поуздану основу за сагледавање квалитета реализације програма из перспективе свих кључних актера.

Извештај представља анализу резултата евалуације организовану по тематским целинама, са циљем да се сагледају снаге програма, идентификују изазови у његовој реализацији и понуде препоруке за његово даље унапређивање. Налази извештаја имају за циљ да подрже доносиоце одлука у планирању мера за унапређивање квалитета васпитно-образовног рада и даљи развој програма обогаћеног једносменског рада.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ЕВАЛУАЦИЈЕ ПРОГРАМА ОЈР

2.1 Предмет и циљ евалуације

Предмет евалуације је програм обогаћеног једносменског рада (ОЈР), са посебним фокусом на начин и услове његове реализације у школама, квалитет и организацију понуђених активности, доступност и адекватност ресурса, учешће и искуства различитих актера, као и могућности за његово даље унапређивање. Евалуацијом су обухваћене перспективе ученика, родитеља, наставника и директора школа, како би се омогућило сагледавање програма из различитих углова и идентификовање области у којима постоји сагласност, али и оних у којима се уочавају разлике у искуствима и проценама учесника.
Циљ евалуације је да се обезбеде систематизовани и релевантни налази о реализацији програма ОЈР, условима у којима се програм остварује, његовим уоченим вредностима и изазовима, као и о факторима који могу подржати његов даљи развој и унапређивање. Посебна пажња усмерена је на сагледавање начина на који се програм прилагођава потребама и интересовањима ученика, на услове за реализацију активности, кадровске и материјалне ресурсе, праћење и вредновање програма, као и на искуства и процене кључних актера. Налази евалуације представљају основу за формулисање закључака и препорука усмерених на унапређивање квалитета и услова реализације ОЈР и на подршку даљем планирању његовог развоја.

2.2 Обухват евалуације и циљна популација

Евалуацијом је обухваћена реализација програма обогаћеног једносменског рада (ОЈР) у школама које су програм реализовале у школској 2025/2026. години. Програм је у наведеној школској години реализован у 428 основних и средњих школа. Ова евалуација је усмерена на сагледавање услова, начина организације и реализације програма у основним школама.

Циљну популацију евалуације чинили су директори основних школа, наставници укључени у реализацију програма, ученици који су учествовали у ОЈР и њихови родитељи. У истраживању је учествовало укупно 9.988 испитаника: 259 директора основних школа, 1.437 наставника, 3.724 ученика и 4.568 родитеља. Поред података прикупљених путем упитника, у обухват евалуације укључени су и квалитативни подаци добијени путем фокус група, као и налази самовредновања и спољашњег вредновања квалитета рада школа.

Укључивање различитих група учесника омогућило је сагледавање реализације ОЈР из више перспектива и њихово међусобно упоређивање. Анкетно истраживање спроведено

је на принципима добровољног и анонимног учешћа, при чему су упитници путем школских управа достављени директорима основних школа укључених у програм, који су координирали њихову дистрибуцију осталим циљним групама. Имајући у виду добровољност учешћа, добијену структуру узорка треба узети у обзир приликом интерпретације налаза, јер она не мора у потпуности одговарати структури укупне популације.

2.3. Истраживачки дизајн и приступ евалуацији

Евалуација програма обогаћеног једносменског рада заснована је на комбинованом квантитативном и квалитативном истраживачком приступу, са циљем да се реализација програма сагледа из перспективе различитих актера и на основу више извора података. Овакав приступ омогућио је истовремено сагледавање распрострањености и учесталости појединих појава, као и дубље разумевање искустава, ставова и процена учесника.

Квантитативни део евалуације заснован је на подацима прикупљеним путем анонимних електронских упитника за директоре школа, наставнике, ученике и родитеље. Упитницима су обухваћене различите димензије реализације ОЈР, укључујући организацију и услове рада, квалитет и релевантност активности, учешће ученика, улогу наставника, ресурсе и кадровску подршку, као и процене учесника о вредностима и изазовима програма.

Квалитативни приступ примењен је кроз фокус групе, чији су налази коришћени за продубљивање и контекстуализацију резултата добијених упитницима. Поред тога, у евалуацији су узети у обзир налази самовредновања и спољашњег вредновања квалитета рада школа, као додатни извори за сагледавање услова и начина реализације програма.

Комбиновање различитих извора и перспектива омогућило је њихово међусобно упоређивање и идентификовање области у којима постоји сагласност између учесника, као и области у којима се њихове процене и искуства разликују. На тај начин, евалуациони дизајн је усмерен не само на описивање реализације ОЈР, већ и на препознавање фактора који подржавају квалитет програма, као и услова и изазова који могу бити значајни за његово даље унапређивање.

2.4. Учесници и структура узорка

У евалуацији програма обогаћеног једносменског рада (ОЈР) учествовали су представници различитих група непосредно укључених у реализацију и коришћење програма: директори школа, наставници, ученици и родитељи. Укључивањем више циљних група обезбеђено је сагледавање реализације ОЈР из различитих перспектива, од организационих и услова за реализацију, до искустава и процена ученика и њихових родитеља.

У електронском анкетном истраживању учествовало је укупно 9.988 испитаника: 259 директора, 1.437 наставника, 3.724 ученика и 4.568 родитеља.

Циљна група	Број учесника
Директори	259
Наставници	1.437
Ученици	3.724
Родитељи	4.568
Укупно	**9.988**

Структура учесника омогућила је да се поједине димензије реализације програма сагледају из перспективе различитих актера. Одговори директора пружили су увид у организационе, кадровске и материјалне услове, као и у начине праћења и вредновања програма. Наставници су процењивали услове и организацију рада, реализацију активности, сарадњу и изазове у непосредном раду. Ученици и родитељи дали су процене искуства и вредности програма, укључујући његов образовни и социјални допринос, услове реализације и задовољство програмом.

Учешће у анкетном истраживању било је добровољно и анонимно. Имајући у виду начин укључивања учесника, добијени број и структура одговора представљају основу за анализу ставова и искустава учесника у евалуацији, али се узорак не може без додатних анализа сматрати потпуно репрезентативним за целу циљну популацију. Ово ограничење узима се у обзир приликом интерпретације налаза.

2.5. Начин избора и укључивања учесника

У евалуацију су укључене основне школе које су у школској 2025/2026. години реализовале програм обогаћеног једносменског рада. У оквиру циљне популације, упитници су достављени директорима свих основних школа које су реализовале програм обогаћеног једносменског рада. Директори школа су имали улогу у даљој дистрибуцији онлајн упитника осталим циљним групама – наставницима, ученицима и родитељима. На тај начин омогућено је прикупљање података од различитих актера непосредно укључених у реализацију и коришћење програма. Учешће у истраживању било је добровољно и анонимно. С обзиром на такав начин укључивања учесника, добијени узорак представља скуп прикупљених одговора учесника који су се одазвали истраживању, те се резултати пре свега тумаче као показатељи искустава, ставова и процена учесника евалуације, а не као статистички репрезентативна процена целокупне популације.

2.6. Инструменти за прикупљање података

За потребе евалуације програма обогаћеног једносменског рада посебно су развијени и коришћени инструменти намењени различитим групама учесника – директорима,

наставницима, ученицима и родитељима. Инструменти су били конципирани тако да омогуће сагледавање различитих аспеката реализације програма, укључујући организацију и услове за реализацију, избор и реализацију активности, искуства и процене учесника, образовне и социјалне доприносе програма, као и изазове и могућности за његово унапређивање.

Прикупљање података од четири циљне групе омогућило је да се исте или сродне димензије програма сагледају из различитих перспектива. На тај начин анкетни подаци нису посматрани изоловано, већ су представљали основу за упоредно сагледавање искустава и процена различитих учесника евалуације.

Коришћена су четири инструмента за анкетно прикупљање података:

- Онлајн упитник за ученике;
- Онлајн упитник за родитеље;
- Онлајн упитник за директоре;
- Онлајн упитник за наставнике.

Упитници су садржали питања која су се односила на специфичне аспекте искуства и улоге сваке циљне групе у програму ОЈР, уз области које су биле заједничке или међусобно повезане, што је омогућило сагледавање програма из више перспектива.

У наставку су приказане основне тематске области обухваћене сваким од инструмената.

2.6.1. Упитник за ученике

Упитник за ученике био је усмерен на испитивање њихових искустава, ставова и процена различитих аспеката учешћа у програму обогаћеног једносменског рада. Обухватио је основне податке о ученицима и учесталости њиховог учешћа у активностима, као и тематске области које се односе на квалитет и избор активности, организацију времена, простор и безбедност, перципирани допринос постигнућима, вршњачке односе, исхрану и рад наставника.

Процене ученика у наведеним областима прикупљане су применом четворостепене скале слагања, док су питањима затвореног типа испитивани поједини организациони аспекти програма. Упитник је садржао и питање отвореног типа, односно могућност избора и образлагања предлога ученика за унапређивање програма. На тај начин инструмент је обухватио како структурисане процене различитих димензија ОЈР, тако и могућност да ученици непосредно изнесу своје предлоге за његово унапређивање.

2.6.2. Упитник за родитеље

Упитник за родитеље био је усмерен на сагледавање њихових процена квалитета и користи програма обогаћеног једносменског рада, као и њиховог задовољства организацијом програма. Обухватио је процене организације ОЈР, задовољства детета

програмом, уоченог напретка у учењу, организације времена, комуникације школе и родитеља, безбедности ученика и услова исхране.

Процене су прикупљане применом четворостепене скале слагања, док је у оквиру опште процене испитиван и перципирани позитивни утицај ОЈР на развој детета, као и укупна оцена програма на петостепеној скали. Упитник је садржао и питања отвореног типа којима су родитељи могли да наведу предности програма и своје предлоге за његово унапређивање.

2.6.3. Упитник за директоре

Упитник за директоре био је усмерен на сагледавање начина реализације програма ОЈР из перспективе руководилаца школа. Обухватио је пет тематских целина: опште податке о школи и обухвату ученика програмом; процену квалитета програма; ресурсе и подршку за реализацију; процену добити програма; као и општу оцену, предности и могућности за његово унапређивање.

У оквиру упитника прикупљени су подаци о карактеристикама школа, дужини реализације ОЈР, броју и структури укључених ученика и наставника, организацији и избору активности, условима и ресурсима за реализацију, начинима праћења и вредновања програма, као и обезбеђивању услова за различите категорије ученика. Процена квалитета и добити програма вршена је применом четворостепене скале слагања, док су поједини аспекти реализације и могућности за унапређивање испитивани путем питања отвореног типа. Упитник је обухватио и процену свеукупног квалитета ОЈР на петостепеној скали.

2.6.4. Упитник за наставнике

Упитник за наставнике био је усмерен на сагледавање начина реализације ОЈР из перспективе наставника, њихове самопроцене квалитета рада, услова за реализацију програма и процене његових ефеката. Обухватио је основне податке о наставницима и њиховом искуству у реализацији ОЈР, планирање и реализацију активности, примену различитих метода и облика рада, праћење и вредновање напредовања ученика, сарадњу са колегама, као и процену сопствене компетентности за реализацију програма.

Посебне тематске области односиле су се на организацију и динамику активности, укљученост и мотивацију ученика, атмосферу на активностима, расположиве материјално-техничке ресурсе, услове за рад и могућности преношења искустава из ОЈР у редовну наставу. Испитиване су и потребе за додатним стручним усавршавањем, начини евалуације реализованих активности, сарадња наставника и документовање примера добре праксе. Упитник је обухватио и процену задовољства наставника учешћем у ОЈР, његовог утицаја на професионалну мотивацију, као и питања отвореног типа о изазовима и предлозима за унапређивање програма.

2.7. Квалитативни део евалуације – фокус групе

Квалитативни део евалуације реализован је применом пет фокус група са наставницима који учествују у реализацији обогаћеног једносменског рада, са подручја школских управа Крагујевац, Крушевац, Пожаревац, Ваљево и Краљево. Циљ фокус група био је да се дубље сагледају искуства наставника, њихове процене квалитета и користи програма, услови за реализацију, уочени изазови, као и могућности за унапређивање ОЈР. Квалитативни приступ представљао је допуну подацима прикупљеним путем анкетног истраживања.

За разговор је коришћен полуструктурисани водич са отвореним питањима и могућношћу постављања продубљујућих питања у складу са одговорима учесника. Тематске области обухватиле су почетне утиске о ОЈР, квалитет и организацију рада, могућности за индивидуализацију и подршку ученицима, уочене промене у мотивацији и напредовању ученика, расположиве ресурсе и организационе изазове, професионалне компетенције и потребе за подршком, као и предлоге за унапређивање програма на нивоу школе и образовног система.

Подаци добијени кроз фокус групе анализирани су тематски, са циљем идентификовања кључних тема, образаца и понављајућих ставова у исказима наставника. Квалитативни налази коришћени су за продубљивање и контекстуализацију налаза добијених анкетним истраживањем, посебно у погледу уочених користи ОЈР, услова који подржавају његову реализацију, изазова у примени и могућности за даље унапређивање програма.

2.8. Додатни извори података

Поред података прикупљених путем анкетног истраживања и фокус група, у евалуацији су коришћени и додатни извори података релевантни за сагледавање реализације програма обогаћеног једносменског рада. Ови извори обухватили су извештаје школа о реализацији програма, Програм пројекта обогаћеног једносменског рада из 2023. године, као и извештаје о самовредновању и спољашњем вредновању рада школа.

Наведена документа коришћена су за допуњавање и контекстуализацију налаза добијених непосредним испитивањем учесника евалуације. Увидом у доступну документацију обезбеђена је шира основа за сагледавање начина реализације ОЈР, услова у којима се програм остварује и његовог места у ширем контексту рада школе. Налази из ових извора посматрани су у повезаности са подацима добијеним путем упитника и фокус група, уз уважавање специфичности и намене сваког извора.

2.9. Обрада и анализа података

Подаци прикупљени путем упитника обрађени су и приказани пре свега на нивоу циљних група – директора, наставника, ученика и родитеља. За питања затвореног типа резултати су приказивани у виду учесталости и процената одговора, док су код

појединих питања вршена и поређења резултата између релевантних група или категорија. На тај начин омогућено је сагледавање распрострањености појединих ставова, процена и искустава учесника, као и уочавање сличности и разлика у одговорима.

Одговори на питања отвореног типа анализирани су квалитативно, њиховим груписањем у тематске области и категорије. На основу садржаја одговора издвајане су теме и обрасци који су се понављали, као и специфични предлози, искуства и изазови које су учесници наводили. Оваква анализа омогућила је да се квантитативни показатељи допуне садржајем и контекстом који произлази из непосредних исказа учесника.

Подаци добијени кроз пет фокус група са наставницима анализирани су према унапред дефинисаним тематским областима из водича за разговор. У анализи су сагледавани обрасци и понављајући ставови наставника, али и разлике у исказима учесника из школских управа Крагујевац, Крушевац, Пожаревац, Ваљево и Краљево. Налази фокус група коришћени су за продубљивање и контекстуализацију резултата анкетног истраживања.

У интерпретацији налаза коришћен је приступ заснован на сагледавању истих или сродних аспеката ОЈР из перспективе различитих циљних група. Поређењем одговора директора, наставника, ученика и родитеља, као и повезивањем квантитативних и квалитативних налаза, анализиране су сличности и разлике у њиховим проценама и искуствима. Додатни извори података – извештаји школа, Програм пројекта ОЈР из 2023. године и извештаји о самовредновању и спољашњем вредновању – коришћени су за допуњавање и контекстуализацију добијених налаза.

2.10. Синтеза и интерпретација налаза

Синтеза налаза заснивала се на повезивању података добијених од различитих циљних група и из различитих извора, са циљем да се обезбеди целовитије сагледавање реализације програма обогаћеног једносменског рада. Резултати добијени од директора, наставника, ученика и родитеља посматрани су у односу на заједничке и сродне аспекте програма, како би се уочиле сличности и разлике у њиховим проценама и искуствима.

Квантитативни налази допуњавани су квалитативним налазима добијеним кроз фокус групе са наставницима. Искази наставника коришћени су за додатно објашњавање и контекстуализацију појединих резултата анкетног истраживања, посебно у погледу искустава у реализацији активности, уочених користи, организационих услова, изазова и могућности за унапређивање програма.

У процесу синтезе узимани су у обзир и подаци из додатних извора – извештаја школа, Програма пројекта ОЈР из 2023. године и извештаја о самовредновању и спољашњем вредновању рада школа. Ови извори су коришћени за сагледавање налаза у ширем

контексту реализације програма и за њихово повезивање са подацима добијеним непосредним испитивањем учесника.

При интерпретацији налаза прављена је разлика између података који описују организацију и услове реализације програма и процена учесника о његовим користима и уоченим променама. С обзиром на то да значајан део података представља самопроцене и перцепције учесника, налази о користима и доприносима ОЈР тумачени су као искази и процене учесника, а не као непосредни доказ узрочно-последичних ефеката програма.

На тај начин, синтеза налаза омогућила је да се идентификују кључне заједничке теме, области у којима постоји сагласност између различитих извора, као и области у којима се процене и искуства учесника разликују. Овако интегрисани налази представљали су основу за формулисање закључака, импликација и препорука у наредним деловима извештаја.

2.11. Ограничења евалуације

При тумачењу налаза евалуације потребно је узети у обзир неколико ограничења која произлазе из начина избора и укључивања учесника, природе прикупљених података и примењеног истраживачког приступа.

Прво, учешће у анкетном истраживању било је добровољно и анонимно, због чега добијени узорак представља скуп учесника који су се одазвали истраживању. Без додатних анализа структуре одзива и поређења са целокупном популацијом школа које реализују ОЈР, добијени резултати се не могу сматрати статистички репрезентативном проценом ставова и искустава свих учесника програма. Налази се стога првенствено тумаче као показатељи искустава, процена и ставова учесника који су учествовали у евалуацији.

Друго, значајан део података заснива се на самопроценама и перцепцијама учесника. Овакви подаци пружају важан увид у искуства и процене директора, наставника, ученика и родитеља, али сами по себи не представљају непосредну меру образовних или других ефеката програма. Посебно је важно разликовати перципиране користи и уочене промене од промена које би се могле непосредно приписати учешћу у ОЈР.

Треће, квалитативни налази засновани су на пет фокус група са наставницима из одабраних школских управа. Они омогућавају дубље разумевање искустава, ставова и изазова које наставници препознају у реализацији програма, али не омогућавају процену распрострањености појединих ставова у целокупној популацији наставника који учествују у ОЈР.

Четврто, евалуација није била конципирана као експериментално или истраживање, нити је укључивала контролну групу. Стога на основу прикупљених података није могуће поуздано утврдити узрочно-последичну везу између учешћа у ОЈР и промена у

образовним постигнућима, мотивацији или другим исходима ученика. Налази о овим аспектима тумаче се у складу са природом података као процене и искуства учесника.

Наведена ограничења не умањују значај прикупљених података, већ представљају оквир за њихово одговорно тумачење. Комбиновање квантитативних и квалитативних података, различитих перспектива учесника и доступних додатних извора омогућило је целовитији увид у начин реализације OJP, његове уочене користи, услове реализације и области у којима постоји простор за даље унапређивање.

3.АНАЛИЗА И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА РЕЗУЛТАТА УПИТНИКА

У овом поглављу приказани су резултати евалуације програма обогаћеног једносменског рада (OJP), добијени анализом података прикупљених путем онлајн упитника за директоре школа, наставнике, ученике и родитеље. Анализа је усмерена на сагледавање кључних аспеката планирања, организације и реализације програма, као и процену његових ефеката из перспективе свих релевантних учесника васпитно-образовног процеса.

Резултати су организовани по тематским целинама и циљним групама, што омогућава сагледавање сличности и разлика у ставовима и искуствима испитаника, као и идентификовање кључних предности и изазова у реализацији програма.

Интерпретација налаза заснована је на дескриптивној статистичкој анализи, уз упоредно разматрање резултата различитих циљних група када је то било могуће. Анализа обухвата организационе услове за реализацију програма, квалитет и разноврсност активности, компетенције и ангажовање наставника, задовољство ученика и родитеља, као и процену доприноса програма учењу, развоју компетенција, мотивацији и добробити ученика.

Приказани налази представљају основу за сагледавање степена остварености циљева програма и формулисање препорука за његово даље унапређивање, као подршку доношењу одлука и планирању мера образовне политике.

3.1 Анализа резултата упитника за ученике

Резултати приказани у овом поглављу засновани су на одговорима ученика основних школа укључених у програм обогаћеног једносменског рада (OJP). Анализа има за циљ да сагледа ученичку перспективу о квалитету организације и реализације програма, као и његовим доприносима на учење, развој компетенција, мотивацију и опште школско искуство.

Као непосредни корисници програма, ученици пружају важне показатеље о томе у којој мери активности OJP одговарају њиховим потребама и интересовањима, подстичу

активно учешће у учењу и доприносе стварању безбедног, подстицајног и сарадничког школског окружења.

Анализа обухвата кључне аспекте реализације програма, укључујући задовољство организацијом и садржајем активности, могућност избора активности, мотивацију и ангажовање ученика, допринос савладавању наставног градива и развоју знања и вештина, квалитет односа са наставницима, осећај безбедности и припадности школи, као и предлоге ученика за унапређивање програма.

Приказани налази представљају значајан извор информација за процену остварености циљева програма и формулисање препорука за његово даље унапређивање, са циљем јачања квалитета васпитно-образовног рада и подршке развоју образовних политика.

3.1.1 Структура узорка и учешће ученика у програму

У истраживању су учествовали ученици од IV до VIII разреда основне школе. Ученици IV–VI разреда чине 67% узорка, док ученици VII–VIII разреда чине 33%, што указује на нешто већу заступљеност млађих ученика. Ову околност потребно је имати у виду приликом тумачења резултата.

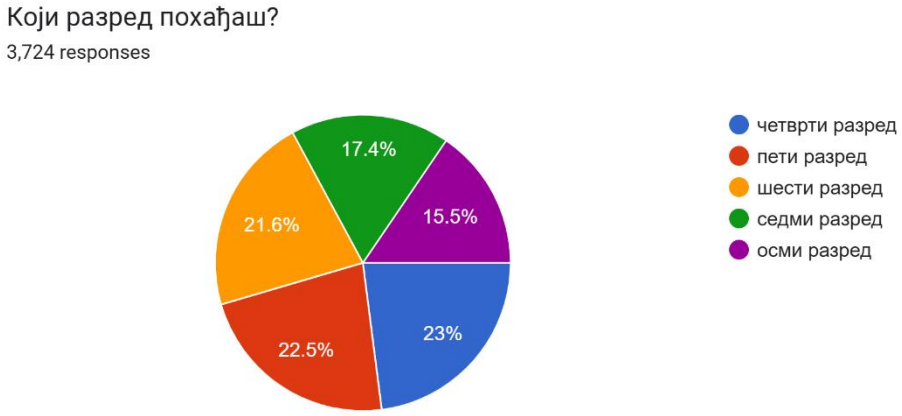

Када је реч о учешћу у активностима обогаћеног једносменског рада, 71,5% ученика наводи да учествује редовно, 21,8% повремено, а 6,7% ретко. Ови резултати указују на висок степен укључености ученика у програм ОЈР и на његову високу прихваћеност међу ученицима.

Истовремено, податак да више од четвртине ученика активности похађа повремено или ретко указује на потребу за даљим сагледавањем фактора који утичу на континуитет учешћа. То се може односити на организацију и доступност активности, распоред њихове реализације, као и степен усклађености понуде са интересовањима и потребама различитих група ученика.

У целини посматрано, резултати указују на високу укљученост ученика у програм, уз одређене разлике у интензитету учешћа које могу бити повезане са организационим и мотивационим факторима.

3.1.2 Квалитет и релевантност програма ОЈР

Квалитет обогаћеног једносменског рада (ОЈР) процењен је на основу одговора 3.741 ученика кроз три кључна аспекта: могућност избора активности, усклађеност понуде са интересовањима ученика и задовољство садржајима који се реализују у оквиру програма.

Резултати указују на висок ниво позитивних процена код сва три испитивана аспекта. Могућност избора активности позитивно оцењује 78,7% ученика, усклађеност понуде са сопственим интересовањима 81,9%, а задовољство понуђеним садржајима 80,4%. Код свих показатеља више од половине ученика определило се за највиши степен слагања, што указује на високу прихваћеност програма и његову релевантност из перспективе ученика.

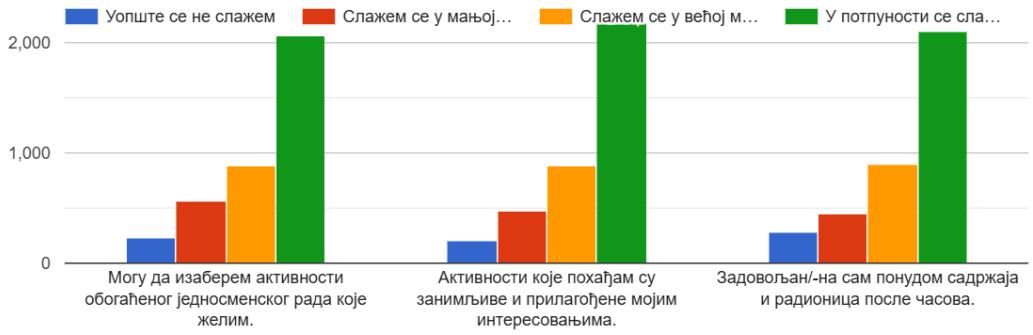

Истовремено, између 18% и 21% ученика не исказује у потпуности позитивне процене испитиваних аспеката. Највећи простор за унапређивање уочава се у области могућности избора активности, што указује на потребу за даљим проширивањем и диверзификацијом понуде како би се у већој мери одговорило на различита интересовања, потребе и потенцијале ученика.

Посматрано у целини, налази показују да ученици ОЈР препознају као програм који у великој мери одговара њиховим интересовањима и пружа садржаје које доживљавају као корисне и подстицајне. Истовремено, резултати указују да даље јачање могућности избора и ученичког учешћа у обликовању понуде представља важан правац развоја програма.

3.1.3 Просторни услови и безбедност

Просторни услови и безбедност у програму обогаћеног једносменског рада (ОЈР) процењени су на основу ученичких оцена функционалности простора и осећаја сигурности током учешћа у активностима.

Резултати показују да ученици веома позитивно оцењују оба аспекта. Простор у којем се активности реализују као пријатан и функционалан процењује 84,9% ученика, при чему се више од половине испитаника (56,9%) у потпуности слаже са овом тврдњом.

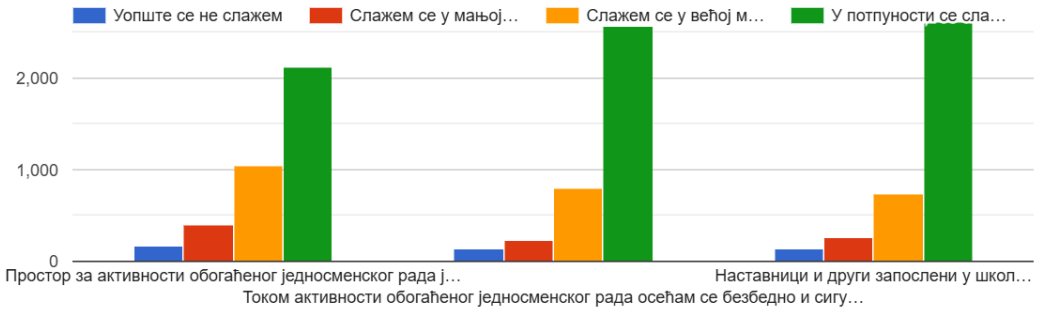

Највише процене забележене су у области безбедности. Чак 89,9% ученика наводи да се током активности осећа безбедно и сигурно, док исти проценат сматра да наставници и други запослени доследно воде рачуна о њиховој безбедности. Код оба показатеља више од две трећине ученика определило се за највиши степен слагања, што указује на висок ниво поверења ученика у школско окружење и организацију активности.

Добијени налази указују да већина ученика ОЈР доживљава као безбедно и подстицајно окружење за учење и учешће у различитим активностима. Високе процене безбедности посебно су значајне јер представљају важан предуслов за активно учешће ученика, њихову добробит и позитивно искуство у програму.

Истовремено, нешто умереније процене у области просторних услова указују на постојање разлика у условима реализације програма међу школама. Овај налаз упућује на значај континуираног унапређивања инфраструктурних и просторних капацитета како би се обезбедили што уједначенији услови за реализацију активности.

3.1.4 Процене ученика о образовном доприносу програма

Перцепција ученика о доприносу обогаћеног једносменског рада (ОЈР) образовним исходима анализирана је кроз четири аспекта: разумевање наставног градива, извршавање школских обавеза, школски успех и примену стечених знања у различитим контекстима учења.

Резултати показују да већина ученика препознаје позитиван образовни допринос програма у свим испитиваним областима. Да им активности ОЈР помажу да боље разумеју наставно градиво сматра 78,2% ученика, док 75,3% наводи да знања и вештине

стечене у оквиру програма примењује и у другим наставним предметима. Такође, 74,1% ученика истиче да им ОЈР помаже у извршавању школских обавеза, укључујући израду домаћих задатака и организацију учења, док 72,8% препознаје позитиван утицај програма на сопствени школски успех. Код свих испитиваних показатеља више од 40% ученика определило се за највиши степен слагања.

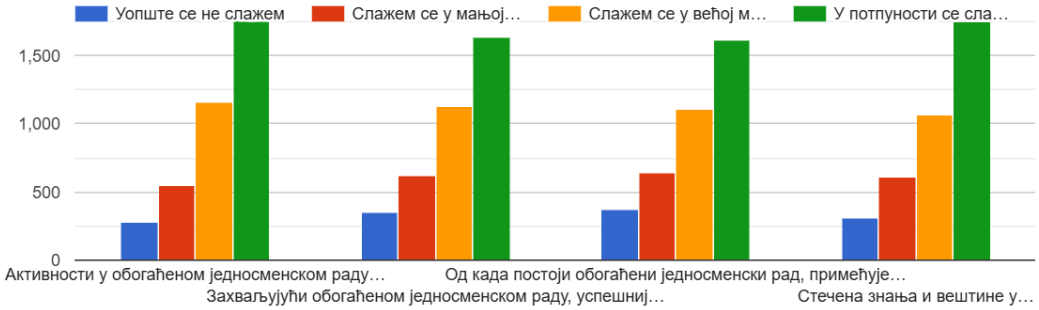

Добијени налази указују да ученици највећу вредност ОЈР препознају у подршци процесу учења, посебно у бољем разумевању наставних садржаја и повезивању знања из различитих области. Ово је значајан налаз јер показује да ученици ОЈР не доживљавају искључиво као додатну активност након наставе, већ као програм који непосредно доприноси квалитету учења и развоју функционалних знања.

Нешто умереније процене у области школског успеха указују на то да ученици постигнуће препознају као резултат деловања више фактора, укључујући сопствени ангажман, мотивацију, породичну подршку и квалитет наставе. Ипак, чињеница да готово три четвртине ученика уочава позитиван утицај ОЈР и на овај аспект потврђује његов потенцијал као значајног механизма подршке образовном постигнућу.

У целини посматрано, резултати показују да ученици ОЈР повезују са различитим аспектима успешнијег учења, од разумевања и примене знања до лакшег извршавања школских обавеза и подршке постигнућу.

3.1.5 Процене ученика о социјалном доприносу програма

Перцепција ученика о доприносу обогаћеног једносменског рада (ОЈР) социјалном развоју анализирана је кроз могућности за дружење, развој позитивних вршњачких односа и јачање сарадничких вештина.

Резултати показују да ученици веома позитивно процењују све испитиване аспекте социјалног функционисања. Више могућности за дружење са вршњацима препознаје 86,2% ученика, 84,0% сматра да кроз активности развија боље односе са вршњацима и осећа се прихваћено и уважено, док 87,2% процењује да активности ОЈР подстичу тимски рад и сарадњу. Код све три тврдње више од половине ученика определило се за највиши степен слагања, при чему је највећи удео потпуног слагања забележен код процене доприноса развоју сарадње и тимског рада (63,6%).

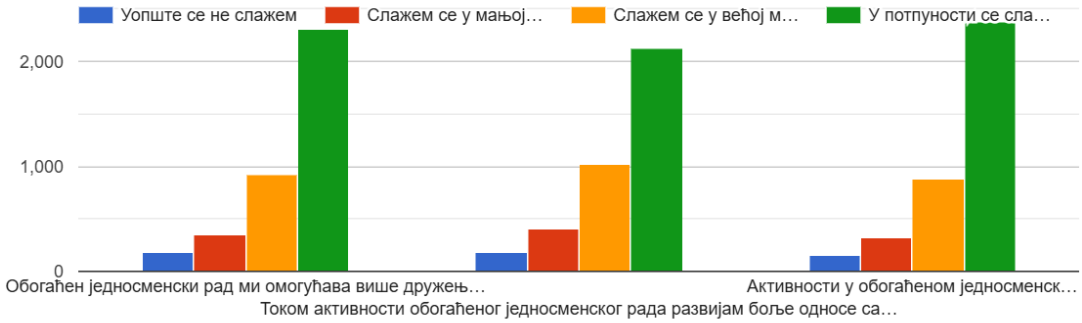

Добијени налази указују да ученици ОЈР не доживљавају само као простор за додатно учење, већ и као значајно окружење за социјално повезивање, развој позитивних вршњачких односа и јачање осећаја припадности школској заједници. Посебно је значајно што велики број ученика препознаје да кроз активности развија сарадничке вештине и стиче искуства заједничког рада, што представља важан предуслов за развој комуникацијских, социјалних и грађанских компетенција.

Високе процене у свим испитиваним областима указују да ОЈР пружа могућности за интеракцију и сарадњу које ученици препознају као важан део свог школског искуства. Ово је посебно значајно имајући у виду да позитивни вршњачки односи и осећај прихваћености представљају важне чиниоце ученичке добробити, мотивације и активног учешћа у школском животу.

Посматрано у целини, налази указују на позитиван допринос ОЈР-а стварању подстицајног и инклузивног окружења, у којем ученици имају прилику да развијају квалитетне односе са вршњацима, осећај припадности и способности за сарадњу.

3.1.6 Исхрана у оквиру програма ОЈР

Исхрана представља важан елемент квалитета реализације обогаћеног једносменског рада (ОЈР), имајући у виду продужени боравак ученика у школи и потребу да се обезбеде услови који подржавају њихово учење, добробит и активно учешће у активностима.

Подаци указују да организована исхрана није подједнако доступна свим ученицима. Без обезбеђеног оброка у оквиру ОЈР је 49,5% ученика, док 38,5% користи ужину, а 12,0% има обезбеђен ручак. То значи да нешто више од половине ученика (50,5%) има неки вид организоване исхране, док друга половина током боравка у школи нема обезбеђен оброк.

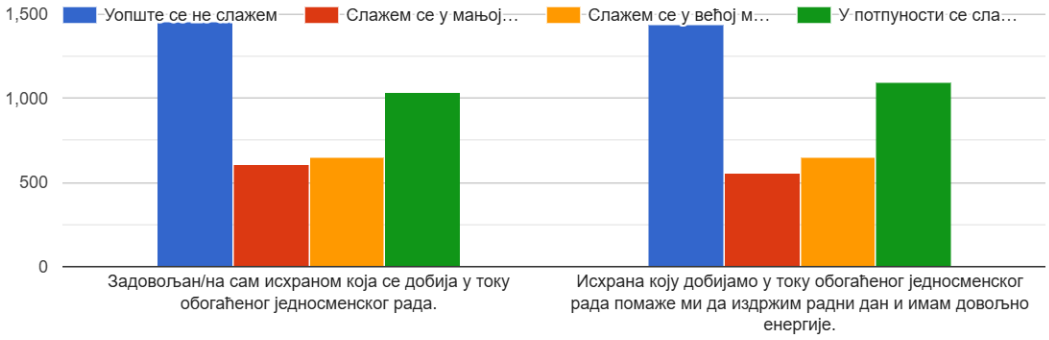

Када је реч о задовољству исхраном, 45,0% ученика позитивно оцењује оброк који добија у оквиру ОЈР, док 46,6% сматра да исхрана доприноси њиховој енергији и издржљивости током школског дана. Ове процене су ниже у односу на већину других испитиваних аспеката програма, што указује да исхрана представља једну од осетљивијих области реализације ОЈР.

Ове налазе потребно је тумачити у контексту чињенице да готово половина ученика нема обезбеђен организован оброк. Стога ниже оцене вероватно не одражавају само квалитет понуђене исхране, већ и њену ограничену доступност. Неуједначена обезбеђеност исхране указује на разлике у условима реализације програма међу школама и локалним срединама.

У целини посматрано, доступност исхране издваја се као један од важних предуслова за уједначавање квалитета ОЈР. У контексту продуженог боравка ученика у школи, обезбеђивање адекватног оброка има значај не само за њихову добробит, већ и за концентрацију, ангажованост и могућност пуног учешћа у активностима програма.

3.1.7 Процене ученика о улози наставника у реализацији програма ОЈР

Једна од области истраживања односила се на процену улоге наставника у реализацији активности обогаћеног једносменског рада (ОЈР). Анализирани су аспекти који се односе на укључивање ученика у осмишљавање активности, мотивацију за учешће, подстицање комуникације и стварање подстицајног окружења за учење и развој.

Резултати указују на веома позитивне процене ученика у свим испитиваним областима. Да их наставници укључују у осмишљавање активности наводи 81,8% ученика, док 82,4% сматра да их наставници подстичу и мотивишу за активно учешће. Подршку слободном изражавању мишљења и постављању питања препознаје 82,3% ученика, а 83,4% истиче да наставници уочавају и вреднују њихов труд и напредак. Највише позитивних процена односи се на стварање пријатне и подстицајне атмосфере, што наводи 84,0% ученика.

Код свих испитиваних аспеката више од половине ученика определило се за највиши степен слагања, што указује на висок ниво поверења ученика у наставнике и квалитет односа који се успостављају током реализације активности. Налази показују да ученици

наставнике не доживљавају искључиво као реализаторе активности, већ и као важне партнере у процесу учења, развоја и доношења одлука.

У целини посматрано, улога наставника препознаје се као један од кључних фактора квалитета ОЈР. Подстицање ученичке иницијативе, активно укључивање ученика у активности, препознавање њиховог напретка и неговање позитивне атмосфере доприносе стварању окружења у којем се ученици осећају уважено, мотивисано и подстакнуто за учење и сарадњу.

3.1.8 Предлози ученика за унапређење програма ОЈР

Последња област истраживања односила се на предлоге ученика за даље унапређивање обогаћеног једносменског рада (ОЈР). Ови налази пружају важан увид у ученичка искуства, потребе и очекивања и представљају значајан извор информација за даље обликовање и развој програма.

Највећи удео ученика (44,0%) наводи да у програму није потребно ништа мењати. Овај резултат потврђује висок степен прихваћености ОЈР међу ученицима и у складу је са претходним налазима који указују на позитивне процене квалитета активности, рада наставника, безбедности, вршњачких односа и образовних ефеката програма.

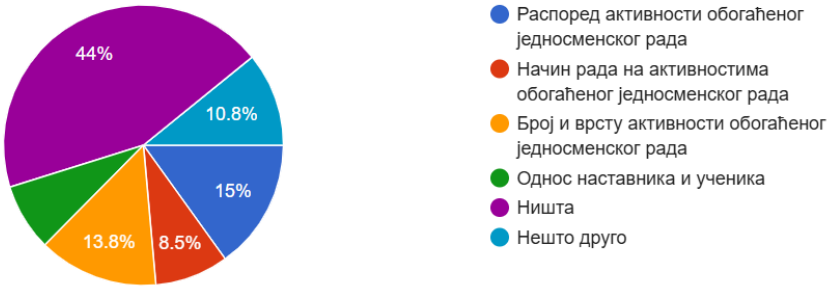

Међу ученицима који препознају простор за унапређивање, најчешће се издвајају предлози који се односе на организацију и распоред активности (15,0%), као и на број и разноврсност понуђених активности (13,8%). Ови налази указују да ученици очекују већу флексибилност у организацији програма и ширење понуде која би у већој мери одговарала различитим интересовањима, способностима и потребама ученика.

Одговор „нешто друго“ одабрало је 10,8% ученика, што указује на постојање додатних предлога који превазилазе понуђене категорије и који могу представљати вредан извор информација за даља квалитативна истраживања и локално планирање развоја програма.

Најмањи број ученика издваја потребу за променама у области односа наставника и ученика (8,7%) и начина рада током активности (8,5%). Ови резултати су у складу са претходним налазима који указују на висок ниво задовољства наставничком подршком, квалитетом интеракције и атмосфером током реализације активности.

Посматрано у целини, налази показују да ученици ОЈР доживљавају као квалитетан и користан програм, док су њихови предлози усмерени пре свега на његово даље обогаћивање, а не на суштинске промене концепта. То указује да је основни модел програма добро прихваћен, али и да постоји простор за његово даље прилагођавање различитим потребама ученика.

3.1.9 Најважнији налази поглавља

Налази указују на претежно позитиван однос ученика према програму обогаћеног једносменског рада, који се огледа у високом нивоу редовног учешћа и задовољства програмом, као и у позитивним оценама квалитета и усклађености активности са њиховим интересовањима.
Најизраженије позитивне процене односе се на безбедност и функционалност школског окружења, подршку наставника и могућности за сарадњу, развој позитивних вршњачких односа и осећај припадности.
Ученици препознају и образовну вредност ОЈР, пре свега кроз допринос бољем разумевању наставних садржаја, успешнијем обављању школских обавеза, повезивању и примени знања и унапређивању школског постигнућа.
Иако је општа перцепција програма веома позитивна, налази указују на извесну неуједначеност искустава ученика, нарочито у погледу могућности избора и разноврсности активности, просторних услова и доступности организоване исхране.
Предлози ученика углавном су усмерени на даље обогаћивање постојећег програма, пре свега кроз већу разноврсност активности, више могућности избора и флексибилнију организацију рада.
У целини, налази из перспективе ученика указују да се ОЈР препознаје као квалитетан, подстицајан и користан део школског живота, са позитивним образовним и социјалним доприносима, уз постојање одређених разлика у условима и искуствима ученика.

3.2 Анализа резултата упитника за родитеље

Резултати приказани у овом поглављу засновани су на одговорима родитеља ученика основних школа укључених у програм обогаћеног једносменског рада (ОЈР). Анализа има за циљ да сагледа ставове родитеља о квалитету организације и реализације програма, као и његовим доприносима на учење, развој ученика и свакодневно функционисање породице.

Као важни партнери школе у васпитно-образовном процесу, родитељи пружају значајне показатеље о томе у којој мери програм одговара потребама ученика, доприноси њиховом напредовању, развоју радних навика, самосталности и одговорности, као и стварању безбедног и подстицајног окружења за учење.

Анализа обухвата процене родитеља о организацији и квалитету програма, доприносу активности учењу и савладавању наставног градива, развоју знања и компетенција

ученика, мотивацији за учешће у активностима, безбедности ученика, сарадњи школе и породице, као и предлоге за даље унапређивање програма.

Приказани налази представљају значајан извор информација за процену остварености циљева програма и формулисање препорука за његово даље унапређивање, као подршку планирању мера за унапређивање квалитета васпитно-образовног рада и развој образовних политика.

3.2.1 Процена укупног квалитета програма OJP из перспективе родитеља

На основу одговора 4.568 родитеља који су учествовали у онлајн анкети анализирана је њихова општа процена квалитета програма обогаћеног једносменског рада (OJP). Родитељи су оцењивали укупан квалитет програма, као и његову организацију, реализацију и усклађеност са потребама ученика.

Резултати указују на изразито позитивну перцепцију програма. Од укупног броја испитаника, 67,6% родитеља оценило је укупан квалитет програма највишом оценом (4), док је 24,9% дало оцену 3. Нижим оценама програм је оценило 7,5% родитеља, при чему је 5,0% дало оцену 2, а 2,4% оцену 1. Посматрано у целини, 92,5% родитеља позитивно је оценило укупан квалитет програма (оценама 3 и 4), што указује на висок степен прихваћености и задовољства програмом.

Посебно је значајно да се више од две трећине родитеља определило за највишу оцену, што указује да програм препознају као веома квалитетан облик подршке ученицима. Овако висок ниво позитивних процена говори у прилог томе да родитељи OJP препознају као програм који доприноси квалитетнијој организацији боравка ученика у школи, подстиче њихово учење и развој и пружа додатне могућности за квалитетно коришћење времена у школи.

Добијени налази у складу су са резултатима претходно анализираних аспеката квалитета програма, у којима су родитељи високо оценили безбедност ученика, квалитет рада наставника, задовољство ученика активностима, образовне ефекте програма, организацију његове реализације и допринос бољој организацији времена ученика. Истовремено, ови резултати су у сагласности са проценама ученика и наставника, који такође препознају висок квалитет програма и његове образовне и васпитне ефекте. Таква усклађеност налаза различитих циљних група додатно потврђује поузданост добијених резултата.

Иако је удео нижих оцена релативно мали, њихово присуство указује да постоје разлике у искуствима родитеља и ученика, што упућује на потребу континуираног праћења услова реализације програма и уједначавања његовог квалитета у свим школама. Посебну пажњу потребно је усмерити на факторе који могу утицати на различит квалитет реализације програма у појединим школама, како би свим ученицима били обезбеђени једнаки услови за учешће и остваривање користи од програма.

У целини посматрано, резултати показују да родитељи програм обогаћеног једносменског рада препознају као квалитетан, користан и добро организован модел подршке ученицима, који доприноси њиховом образовном, васпитном и социјалном развоју. Висок степен прихваћености програма међу родитељима представља значајан показатељ његове успешности и важан основ за његово даље унапређивање и развој.

3.2.2 Процене родитеља о појединачним димензијама квалитета програма ОЈР

Резултати показују да родитељи све испитиване аспекте квалитета обогаћеног једносменског рада (ОЈР) оцењују претежно позитивно. Највише вредновани аспекти односе се на безбедност ученика, задовољство деце активностима и организацију реализације програма.

Највиши ниво сагласности забележен је код процене безбедности ученика: 87,8% родитеља сматра да је њихово дете безбедно током боравка у школи. Овај налаз указује на висок степен поверења родитеља у услове у којима се активности ОЈР реализују.

Високо су оцењени и образовни доприноси програма. Њих 87,6% сматра да активности доприносе стицању нових знања и вештина, док 79,9% наводи да примећује напредак у учењу детета након укључивања у програм. Ови резултати указују да родитељи препознају образовну вредност ОЈР и његов допринос подршци учењу.

Задовољство деце активностима позитивно оцењује 88,4% родитеља, што представља један од највише вреднованих аспеката програма. Такође, 87,1% родитеља изражава задовољство организацијом и начином реализације активности, што указује на позитивну перцепцију организационих аспеката програма.

Више од 84% родитеља сматра да ОЈР доприноси бољој организацији времена њихове деце, што указује да програм препознају не само као образовну подршку, већ и као фактор који доприноси квалитетнијем структуирању школског дана.

Нешто ниже, али и даље претежно позитивне оцене забележене су у области мотивације ученика и сарадње школе и породице. Око 77% родитеља наводи да је њихово дете мотивисаније за боравак у школи, док сличан проценат препознаје унапређење комуникације између школе и родитеља током реализације програма.

Најниже оцене односе се на исхрану у оквиру ОЈР. Око 61% родитеља изражава задовољство овим аспектом, док приближно две петине родитеља исказује умереније или негативније ставове. У поређењу са осталим испитиваним димензијама, исхрана се издваја као област са највећим потенцијалом за даље унапређивање.

Посматрано у целини, родитељи позитивно оцењују различите аспекте квалитета ОЈР, при чему су највише вредновани безбедност ученика, задовољство активностима и образовни доприноси програма. Истовремено, налази указују да посебну пажњу у наредном периоду треба усмерити на питања доступности и квалитета исхране. Посебно

је значајно што се исхрана као релативно слабије оцењен аспект програма издваја и у ученичкој и у родитељској перспективи, што указује на потребу да се овој области посвети посебна пажња у даљем развоју и уједначавању услова реализације ОЈР.

3.2.3 Доприноси програма ОЈР на развој ученика према процени родитеља

У оквиру истраживања родитељи су процењивали укупни утицај обогаћеног једносменског рада (ОЈР) на развој свог детета. Резултати указују на изразито позитивну перцепцију ефеката програма.

Од укупно 4.587 испитаних родитеља, 50,7% се у потпуности слаже са тврдњом да ОЈР позитивно утиче на развој њиховог детета, док се 35,2% слаже у већој мери. Укупно посматрано, 85,9% родитеља препознаје позитиван утицај програма. Насупрот томе, 10,1% родитеља исказује умеренији степен слагања, док 4,0% не препознаје позитиван утицај ОЈР.

Висок ниво позитивних процена указује да родитељи програм не доживљавају само као организациони облик продуженог боравка ученика у школи, већ као активност која доприноси њиховом учењу, развоју и добробити. Посебно је значајно што више од половине родитеља исказује највиши степен сагласности, што упућује на изражено позитивна искуства значајног дела породица укључених у програм.

Овај налаз је у складу са претходно анализираним показатељима квалитета програма, где су родитељи највише вредновали безбедност ученика, задовољство активностима, стицање нових знања и вештина и организацију реализације програма. Посматрано на тај начин, општа процена утицаја представља синтетички показатељ који обједињује различите аспекте родитељског искуства са ОЈР.

Истовремено, чињеница да приближно сваки седми родитељ не исказује потпуно позитиван став указује на потребу да се и даље прате различита искуства породица и препознају фактори који могу утицати на различите процене ефеката програма. То је посебно важно у контексту уочених разлика у условима реализације програма, доступности појединих садржаја и организационим решењима међу школама.

3.2.4 Квалитативна анализа ставова родитеља о програму ОЈР

У оквиру истраживања родитељима је омогућено да у отвореном формату изнесу запажања о предностима обогаћеног једносменског рада (ОЈР), као и предлоге за његово даље унапређивање. Одговори су анализирани применом тематске анализе, са циљем да се идентификују најчешће препознате вредности програма и области у којима родитељи виде простор за даљи развој.

Квалитативни налази у великој мери су сагласни са резултатима добијеним у затвореном делу упитника и пружају додатни увид у начин на који родитељи разумеју улогу ОЈР-а у образовном и развојном процесу ученика.

Најчешће препознате предности програма односе се на његову образовну функцију. Родитељи наводе да ОЈР пружа додатну подршку учењу, доприноси бољем разумевању наставних садржаја, развоју различитих знања и вештина и већем ангажовању ученика у школским активностима. Посебно се издвајају запажања о развоју самосталности, креативности и интересовања ученика.

Поред образовних ефеката, родитељи значајан допринос ОЈР препознају у области социјалног развоја. У одговорима се често наводе могућности за дружење, развој сарадње, комуникације и тимског рада, што указује да се програм доживљава и као простор за јачање позитивних вршњачких односа и осећаја припадности школској заједници.

Родитељи указују и на организациону вредност програма, посебно у погледу боље структуре школског дана, могућности да ученици део школских обавеза заврше у школи и лакшег усклађивања породичних обавеза. Овај аспект је у складу са претходним налазима који показују да родитељи ОЈР препознају као подршку не само развоју ученика, већ и свакодневном функционисању породице.

Део родитеља није навео конкретне предлоге за измене, већ је изразио задовољство постојећим начином реализације програма („немам препоруке“, „само тако наставите“, „немам коментар“). Ови одговори додатно указују на висок степен прихваћености ОЈР. Истовремено, поједини одговори указују да неки родитељи немају потпун увид у све аспекте реализације програма, што је очекивано имајући у виду да се активности углавном одвијају у оквиру школског окружења.

Анализом одговора издвојене су следеће доминантне тематске категорије:

а) Образовни доприноси (знање, учење, напредак и развој вештина) - Највећи број одговора односи се на образовне аспекте програма (37,3%). Родитељи најчешће указују на додатну подршку учењу, лакше савладавање градива, стицање нових знања и развој различитих компетенција. Ови налази показују да родитељи ОЈР препознају као значајан ресурс који допуњује редовни наставни процес и доприноси развоју ученика.

б) Социјални развој (дружење, сарадња и комуникација) - Друга по учесталости категорија односи се на социјалне аспекте програма (20,1%). Родитељи истичу значај дружења, повезивања са вршњацима, развоја сарадничких односа и комуникацијских способности. ОЈР се у овом контексту препознаје као простор који доприноси не само учењу, већ и развоју социјалних компетенција ученика.

в) Мотивација и ангажованост ученика - У одговорима родитеља присутна су запажања о већем интересовању ученика, задовољству учешћем и активнијем односу према школским обавезама. Иако мотивација није била директно испитивана овим питањем, њено појављивање у одговорима указује да родитељи позитивна искуства ученика повезују са већим ангажовањем и заинтересованошћу за школске активности.

г) ОЈР као додатна вредност образовно-васпитном раду школе - Одговори који изражавају опште задовољство програмом („немам примедбе“, „све је у реду“, „само наставите“) указују да део родитеља ОЈР доживљава као користан и вредан сегмент школског живота. Ови налази допуњују квантитативне показатеље који указују на висок ниво прихваћености програма међу родитељима.

Посматрано у целини, квалитативни налази указују да родитељи ОЈР препознају као програм који доприноси различитим аспектима развоја ученика — учењу, развоју компетенција, социјализацији, мотивацији и квалитетнијој организацији школског дана. Истовремено, њихови одговори указују да се даљи развој програма може усмерити ка очувању постојећих позитивних карактеристика и додатном прилагођавању потребама ученика и породица.

3.2.5 Најважнији налази поглавља

- Родитељи у великој мери позитивно оцењују програм обогаћеног једносменског рада и препознају га као значајан облик подршке образовном, васпитном и социјалном развоју ученика, као и квалитетнијој организацији њиховог боравка у школи.
- Најпозитивније процене родитеља односе се на безбедност ученика, квалитет рада наставника и организацију активности, као и на допринос ОЈР развоју радних навика, самосталности, мотивације за учење, функционалних знања, сарадње и позитивних вршњачких односа.
- Процене родитеља у значајној мери су усклађене са налазима добијеним из перспективе ученика и наставника, што указује на доследност налаза и на то да се позитивни доприноси ОЈР препознају из различитих перспектива учесника васпитно-образовног процеса.
- Истовремено, родитељи указују на извесну неуједначеност услова реализације програма, као и на потребу за разноврснијом и боље прилагођеном понудом активности и већом доступношћу организоване исхране.

- Квалитативни налази показују да су предлози родитеља углавном усмерени на унапређивање појединих елемената реализације, а не на промену самог концепта ОЈР, што додатно указује на његову високу прихваћеност.

У целини, налази из перспективе родитеља показују висок степен прихваћености ОЈР и позитивно препознавање његових образовних, васпитних и социјалних ефеката, уз указивање на одређене разлике у условима реализације и простор за даље унапређивање појединих елемената програма.

3.3 Анализа резултата упитника за директоре школа

Резултати приказани у овом поглављу засновани су на одговорима директора основних школа које реализују програм обогаћеног једносменског рада (ОЈР). Анализа има за циљ да сагледа квалитет организације и реализације програма, услове за његово спровођење, као и његове ефекте на рад школе и развој ученика.

Као носиоци управљачке и развојне функције установе, директори пружају свеобухватан увид у планирање, организацију и праћење реализације програма. Њихове процене омогућавају сагледавање у којој мери су обезбеђени организациони, кадровски и материјални услови за спровођење ОЈР, као и идентификовање предности и изазова у његовој реализацији.

Анализа обухвата процену квалитета програма, остварености његових циљева и исхода, организације и услова реализације, расположивих ресурса, компетенција наставника, задовољства учесника, доприноса програма развоју ученика и унапређивању рада школе, као и могућности за његов даљи развој.

Приказани налази представљају основу за процену квалитета реализације програма и формулисање препорука за његово даље унапређивање, као подршку планирању мера за унапређивање квалитета васпитно-образовног рада и развој образовних политика.

У истраживању је учествовало 259 директора основних школа, а резултати су приказани по кључним областима евалуације.

3.3.1 Структура узорка директора

Структура узорка директора према локацији школе

У истраживању су учествовали директори основних школа из различитих типова школске средине, при чему су у узорку најзаступљенији директори школа из сеоских подручја.

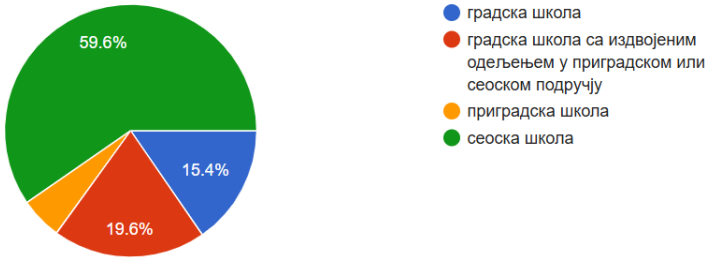

Више од половине испитаника (59,6%) руководи школама у сеоским срединама. Директори школа које се налазе у градским срединама, али имају издвојена одељења у приградским или сеоским подручјима, чине 19,6% узорка, док директори градских основних школа чине 15,4%. Најмања заступљеност забележена је код директора приградских школа (5,4%).

Оваква структура узорка указује на заступљеност различитих типова школског окружења, уз нешто веће учешће школа из сеоских средина. Овај податак је важно имати у виду приликом тумачења резултата, имајући у виду да услови за реализацију обогаћеног једносменског рада могу зависити од карактеристика школе, доступности ресурса, организационих могућности и локалног контекста.

Структура узорка директора према величини школе

Узорак од 259 директора основних школа анализиран је и према величини школе којом руководе. За потребе анализе, школе су класификоване у три категорије: школе са до 300 ученика, школе са 300 до 800 ученика и школе са више од 800 ученика.

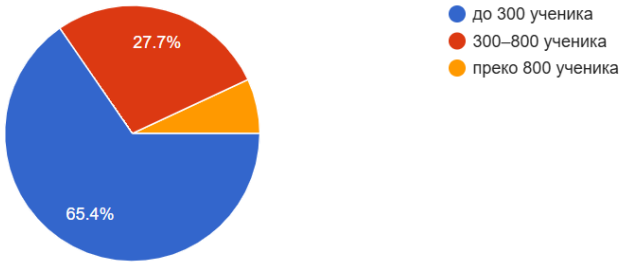

Највећи број испитаних директора руководи школама са до 300 ученика (170 директора; 65,4%), што указује на доминантну заступљеност мањих школа у узорку. Директори школа средње величине (300–800 ученика) чине 27,7% узорка (72 директора), док су најмање заступљени директори великих школа са више од 800 ученика (18 директора; 6,9%).

Оваква структура указује да је у узорку више заступљен руководећи кадар мањих школа, док су велике школе мање присутне. То је важно узети у обзир приликом интерпретације резултата, јер величина школе може утицати на организацију активности, расположивост кадровских и материјалних ресурса, као и на начине реализације обогаћеног једносменског рада.

Ограничења у тумачењу структуре узорка директора

С обзиром на то да је истраживање реализовано путем анонимне и добровољне анкете, структура добијеног узорка може одражавати различиту спремност директора да учествују у истраживању и не мора у потпуности одговарати структури укупне популације директора основних школа.

Посебно је важно имати у виду већу заступљеност директора мањих школа и школа из сеоских средина, јер ове карактеристике могу бити повезане са специфичним организационим условима, доступношћу ресурса и начинима реализације обогаћеног једносменског рада.

3.3.2 Реализације програма ОЈР у школама- основне карактеристике

Дужина реализације програма ОЈР

Један од показатеља успостављености програма обогаћеног једносменског рада односи се на дужину његове примене у школама.

Од укупно 259 директора, 239 (91,9%) навело је да се ОЈР у њиховој школи реализује дуже од три године. Мањи број директора указује да се програм реализује две до три године (12 школа; 4,6%), док 9 директора (3,5%) наводи да је програм у школи присутан годину дана.

Висок удео школа са вишегодишњим искуством указује да је ОЈР у већини школа превазишао почетну фазу увођења и постао део организације школског рада. То омогућава да се његови доприноси, предности и изазови сагледају на основу развијене праксе, а не само почетних искустава имплементације.

Обухват ученика програмом ОЈР

Директори су навели број ученика укључених у програм ОЈР у школској 2025/2026. години. Имајући у виду да су одговори били исказани на различите начине (прецизан број, приближна процена или описни одговор), подаци су након обраде груписани у категорије према броју ученика.

Највећи број школа припада категорији са обухватом од 101 до 200 ученика, која чини око 42% узорка. У приближно трећини школа (око 35%) програм обухвата до 100

ученика, док је у 17% школа број ученика укључених у ОЈР између 201 и 300. Најмањи удео чине школе у којима је програмом обухваћено више од 300 ученика (око 6%).

У мањем броју случајева одговори нису омогућавали прецизно разврставање због неодређених или описних навода. Овај налаз указује на потребу за даљим уједначавањем начина евидентирања и извештавања о броју ученика укључених у програм, како би се обезбедило поузданије праћење његовог обухвата на нивоу система.

Процењени удео ученика укључених у програм

Поред апсолутног броја ученика, директори су процењивали и удео ученика школе који учествује у ОЈР.

Према процени 62% директора, програмом је обухваћено више од половине ученика школе. Око 24% директора наводи да је укључено између 30% и 50% ученика, док 14% процењује да програм обухвата до 20% ученика.

Резултати указују да ОЈР у значајном броју школа обухвата велики део ученичке популације, али и да постоје разлике у степену укључености ученика које могу бити повезане са величином школе, организационим капацитетима и локалним условима.

Промене у обухвату ученика

Праћена је и динамика промене броја ученика укључених у ОЈР у односу на претходну школску годину.

Половина директора (50,4%) наводи да је број ученика укључених у програм остао непромењен. Повећање броја ученика наводи 42,7% директора, док 6,9% указује на смањење броја укључених ученика.

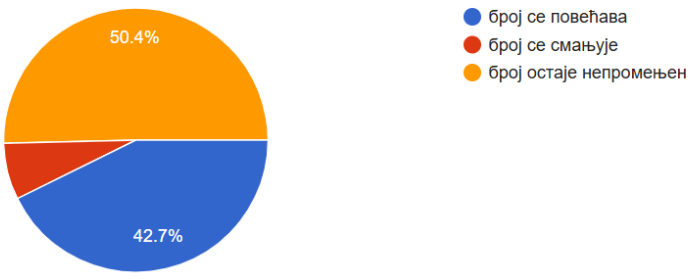

Посматрано у целини, 93,1% директора наводи да није дошло до смањења обухвата ученика, што указује на стабилност програма и његово одржавање у школској пракси.

3.3.3 Организациони аспекти програма ОЈР

Организација ученичких група у оквиру програма ОЈР

Један од показатеља организационе постављености програма односи се на начин формирања ученичких група у оквиру ОЈР.

Резултати показују да у већини школа преовлађује формирање хетерогених група по узрасту ученика. Од укупно 259 директора, 192 директора (73,8%) навела су да се ученици организују у групе које обухватају ученике различитих узраста, док 68 директора (26,2%) наводи да се групе формирају хомогено, односно према узрасту ученика.

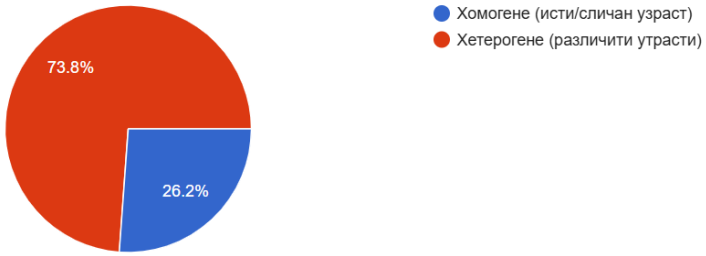

Добијени резултати указују да школе у највећој мери примењују организациони модел који омогућава заједничко учешће ученика различитих узраста у истим активностима. Овакав приступ може допринети развоју сарадње, вршњачког учења и социјалних компетенција ученика. Истовремено, присуство хомогених група указује да део школа организацију активности прилагођава узрасним карактеристикама ученика и специфичностима садржаја који се реализују.

Врсте активности које школе реализују у оквиру ОЈР

У оквиру истраживања испитиване су врсте активности које школе реализују у оквиру програма ОЈР. Директори су могли да наведу више различитих врста активности, због чега резултати представљају заступљеност појединих облика рада, а не међусобно искључиве категорије.

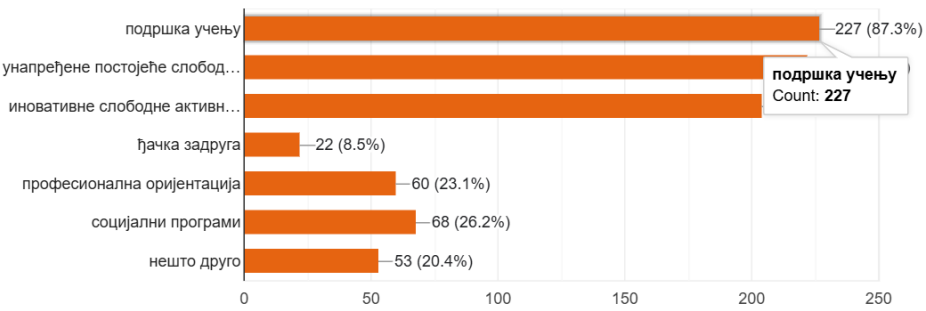

Налази показују да је подршка учењу најзаступљенија компонента програма (87,3%), што указује да школе ОЈР пре свега препознају као механизам додатне образовне подршке ученицима. Поред тога, значајно су присутне различите слободне и развојне активности, укључујући креативне радионице, спортске, уметничке, дигиталне и друге активности усмерене на развој интересовања и компетенција ученика.

Мања заступљеност појединих активности, као што су професионална оријентација (23,1%), социјални програми (26,2%) или ученичке задруге (8,5%), указује на то да школе понуду активности прилагођавају сопственим могућностима, кадровским ресурсима и потребама ученика.

Посматрано у целини, структура активности указује да ОЈР није усмерен само на продужавање времена проведеног у школи, већ представља модел који повезује образовну подршку, развој интересовања ученика и различите облике активног учења.

Интересовање ученика за активности у оквиру ОЈР

Процене директора указују да ученици показују највеће интересовање за активности које омогућавају активно учешће, практичну примену знања, креативно изражавање и сарадњу са другим ученицима.

Посебно су препознате активности које повезују учење са практичним искуством, истраживањем и интерактивним приступима. Директори указују да ученици позитивно реагују на садржаје који превазилазе традиционалне облике наставног рада и омогућавају развој различитих интересовања и способности.

Истовремено, широка разноврсност ученичких интересовања потврђује значај флексибилног планирања активности и потребу да школе континуирано прате ученичке потребе приликом креирања понуде у оквиру ОЈР.

Критеријуми за избор активности у оквиру ОЈР

Резултати показују да се избор активности у оквиру ОЈР најчешће заснива на интересовањима и потребама ученика. Школе користе различите начине прикупљања информација о ученичким интересовањима, укључујући анкете, упитнике, разговоре са ученицима и праћење њиховог учешћа у активностима.

Поред ученичких потреба, значајну улогу имају и професионалне компетенције наставника, њихова интересовања, расположиви ресурси и развојни приоритети школе. На овај начин школе настоје да успоставе равнотежу између очекивања ученика и реалних могућности за квалитетну реализацију програма.

Налази указују да избор активности није произвољан, већ представља резултат повезивања више фактора: ученичких потреба, педагошких циљева и организационих капацитета школе.

Флексибилност избора и промене активности у оквиру ОЈР

Један од показатеља ученички усмерене организације програма односи се на могућност да ученици током школске године промене изабрану активност.

Резултати показују да већина школа омогућава промену активности, што указује на постојање флексибилног модела организације који уважава променљива интересовања и потребе ученика.

Истовремено, у делу школа ова могућност није предвиђена, што може бити повезано са потребом за стабилношћу група, организацијом рада наставника или ограниченим кадровским ресурсима.

Различити приступи показују да школе настоје да пронађу равнотежу између флексибилности за ученике и обезбеђивања континуитета и квалитета реализације активности.

3.3.4 Ресурси и кадровска подршка за реализацију ОЈР

Квалитет и одрживост реализације обогаћеног једносменског рада (ОЈР) у значајној мери зависе од расположивих кадровских и материјалних ресурса школе, као и од способности установе да обезбеди одговарајућу организациону подршку наставницима који учествују у програму.

У оквиру овог сегмента анализирани су ставови директора о значају различитих ресурса за успешну реализацију ОЈР, начину укључивања наставника у активности програма, критеријумима њиховог ангажовања, као и областима у којима је потребно додатно јачати професионалне компетенције наставника.

Значај ресурса за успешну реализацију програма

Директори школа као најзначајнији предуслов успешне реализације ОЈР најчешће издвајају кадровске ресурсе. Више од три четвртине директора (76,9%) наводи да су компетенције и ангажовање наставника кључни фактори за квалитетну реализацију програма.

Овај налаз указује да директори успешност ОЈР пре свега повезују са професионалним капацитетима наставника, њиховом способношћу да креирају различите активности и прилагоде их потребама ученика.

Материјално-техничке услове као најзначајнији предуслов издваја 14,2% директора, док мањи број директора указује на значај стручне подршке наставницима (6,5%) и додатног стручног усавршавања (2,3%).

Иако се кадровски ресурси издвајају као доминантан фактор, остали аспекти подршке представљају важне предуслове за даље унапређивање квалитета програма, посебно имајући у виду различите услове у којима школе реализују ОЈР.

Укљученост наставника у реализацију активности ОЈР

Реализација ОЈР у већини школа заснива се на учешћу већег броја наставника, што указује на то да програм у значајној мери почива на сарадњи и расподели одговорности унутар наставничког колектива.

Укључивање већег броја наставника омогућава разноврснију понуду активности, коришћење различитих професионалних компетенција и боље повезивање активности са интересовањима ученика.

Истовремено, резултати указују да постоје разлике међу школама у погледу степена укључености наставника. У појединим школама реализација ОЈР више зависи од мањег броја наставника који преузимају већи део организационих и стручних задатака.

Оваква организација може обезбедити континуитет реализације, али истовремено носи ризик од неравномерне расподеле оптерећења и зависности програма од појединачних носилаца активности.

Интензитет ангажовања наставника у реализацији ОЈР

Налази показују да се у већини школа примењује модел у којем је већи број наставника укључен у реализацију активности у мањем обиму радног времена, док је интензивније ангажовање концентрисано код мањег броја наставника.

Овакав модел омогућава да различити наставници допринесу реализацији програма, чиме се повећава разноврсност активности и користе различита знања и компетенције запослених.

Истовремено, концентрација већег дела обавеза код појединих наставника указује на значај њихове улоге у организацији и континуитету програма. Због тога је важно обезбедити одговарајућу подршку наставницима који имају највећи степен ангажовања.

Критеријуми за ангажовање наставника у оквиру ОЈР

Резултати показују да школе наставнике за реализацију активности ОЈР најчешће бирају на основу комбинације професионалних компетенција, интересовања и мотивације наставника, као и потреба ученика.

Као значајни критеријуми издвајају се стручност наставника у одређеној области, њихова способност за примену различитих метода рада, спремност за креирање нових активности и интересовање за рад са ученицима у другачијем организационом окружењу.

Поред педагошких критеријума, на избор наставника утичу и организационе могућности школе, као што су расположиви кадровски капацитети, распоред рада и потреба за обезбеђивањем реализације планираних активности.

Налази указују да школе настоје да успоставе равнотежу између квалитета активности и реалних организационих могућности.

Потребе за стручним усавршавањем наставника за квалитетнију реализацију ОЈР

Иако директори у великој мери процењују да наставници поседују компетенције потребне за реализацију ОЈР, резултати указују на области у којима би додатна професионална подршка могла допринети даљем развоју програма.

Као значајне области професионалног развоја издвајају се:

- примена иновативних метода рада;
- развој дигиталних компетенција;
- индивидуализација рада и подршка ученицима са различитим потребама;
- јачање компетенција за планирање и вредновање активности;
- подршка социо-емоционалном развоју ученика;
- размена примера добре праксе између школа.

Налази указују да професионални развој наставника укључених у ОЈР треба да буде усмерен пре свега на практичне аспекте рада, размену искустава и развој приступа који омогућавају активно учење и већу укљученост ученика.

3.3.5 Праћење и вредновање програма ОЈР

Систематично праћење и вредновање представља један од важних предуслова за обезбеђивање квалитета и даљи развој обогаћеног једносменског рада (ОЈР). Успостављени механизми праћења омогућавају школама да сагледају квалитет реализације активности, степен укључености ученика, њихово задовољство, као и ефекте програма на развој ученика и унапређивање рада школе.

Налази указују да је у већини школа успостављен одређени облик праћења реализације ОЈР. Директори наводе да се праћење најчешће остварује кроз анализу извештаја о реализацији активности, увид у педагошку документацију, непосредно праћење рада наставника, рад школских тимова и размену информација са наставницима који реализују програм. Ови механизми указују да је ОЈР у значајној мери интегрисан у постојеће процесе планирања, праћења и обезбеђивања квалитета рада школе.

Посебан значај имају механизми прикупљања повратних информација од ученика и родитеља. Директори наводе да школе најчешће користе анкете, упитнике, евалуационе листиће и разговоре са ученицима како би сагледале њихово задовољство активностима и процениле њихову релевантност. Укључивање ученичке перспективе представља важан показатељ ученички усмереног приступа, јер омогућава да се понуда активности прилагођава интересовањима, потребама и искуствима ученика.

Када је реч о праћењу задовољства родитеља, резултати показују да школе користе различите облике комуникације, укључујући родитељске састанке, разговоре са родитељима, седнице Савета родитеља, као и анкете и друге облике прикупљања повратних информација. Ипак, уочава се да приступи нису у потпуности уједначени, што указује на различит степен развијености механизама за систематско укључивање родитеља у вредновање програма.

Поред праћења процеса реализације, значајан корак у развоју програма представља усмеравање вредновања ка праћењу његових ефеката. Налази указују да поједине школе већ повезују вредновање ОЈР са праћењем ученичких постигнућа, развојем компетенција, квалитетом ученичких продуката и променама у мотивацији и ангажованости ученика. Истовремено, у делу школа вредновање је још увек превасходно усмерено на административно праћење реализације активности, без дубље анализе њихових ефеката.

Овакви налази указују на потребу да се даљи развој система праћења и вредновања ОЈР усмери ка јаснијем дефинисању показатеља квалитета који ће омогућити праћење не само обима и врста реализованих активности, већ и њиховог доприноса развоју ученика и унапређивању образовно-васпитног рада.

3.3.6 Услови за реализацију програма ОЈР

Квалитет реализације обогаћеног једносменског рада (ОЈР) у значајној мери зависи од услова у којима се програм спроводи. Просторни, организациони и материјални капацитети школе, као и могућност прилагођавања специфичностима ученика, представљају важне предуслове за доступност и квалитет активности.

Просторни услови за реализацију активности обогаћеног једносменског рада

Налази показују да школе користе различите просторе за реализацију активности ОЈР, што указује на висок степен организационе флексибилности програма. Активности се најчешће реализују у расположивим школским просторима, као што су учионице, кабинети, библиотеке, спортске сале и други специјализовани простори.

Поред традиционалних школских простора, директори наводе да школе користе и школска дворишта, отворене учионице, природно окружење, као и просторе и ресурсе локалне заједнице. Сарадња са установама културе, спортским организацијама, библиотекама, музејима и другим партнерима омогућава да се активности реализују у различитим окружењима и да се учење повеже са реалним животним контекстима.

Овакви налази указују да ОЈР у значајној мери превазилази оквире традиционалног учионичког рада и омогућава примену различитих облика искуственог и практичног учења. Истовремено, разлике у расположивим просторним ресурсима између школа указују на значај даљег уједначавања услова реализације, посебно у срединама у којима су могућности за коришћење додатних простора ограничене.

Обезбеђивање оброка за ученике током активности обогаћеног једносменског рада

Исхрана ученика представља један од аспеката услова реализације ОЈР који је повезан са дужином боравка ученика у школи и њиховим могућностима за активно учешће у програму.

Према наводима директора, организован оброк током реализације активности ОЈР обезбеђен је у 26,9% школа, док у 73,1% школа овакав вид подршке није организован.

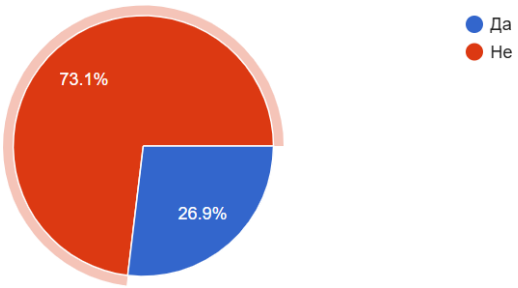

Добијени резултати указују на неуједначеност услова реализације програма у овој области. Разлике међу школама могу бити повезане са различитим организационим могућностима, постојањем кухињских капацитета, материјалним условима, локалним ресурсима и моделима финансирања исхране ученика.

Иако исхрана није основни елемент организације ОЈР, она представља значајан фактор услова у којима ученици бораве у школи дуже време. Посебно је важна за ученике који након редовне наставе остају у школи и учествују у већем броју активности. Налази добијени од директора у складу су са резултатима ученика и родитеља, код којих је ова област такође показала већу варијабилност у односу на друге аспекте програма.

Доступност програма ОЈР ученицима путницима

Посебан аспект доступности ОЈР односи се на могућност учешћа ученика који свакодневно путују до школе. Организација активности за ову групу ученика представља специфичан изазов, јер зависи од распореда превоза, удаљености места становања и могућности школе да прилагоди време реализације активности.

Резултати показују да је у већини школа омогућено учешће ученика путника у активностима ОЈР. Према наводима директора, 70,8% школа укључује ученике путнике у програм, док 29,2% школа наводи да ови ученици нису обухваћени активностима.

Ови налази указују да већина школа настоји да обезбеди доступност програма различитим групама ученика, независно од места становања. Истовремено, чињеница да скоро трећина школа не укључује ученике путнике указује на постојање организационих и логистичких ограничења која могу утицати на равноправан приступ програму.

У циљу превазилажења ових ограничења, већина школа прилагођава термине активности потребама ученика који путују. Према проценама директора, 81,2% школа организује активности у терминима који су усклађени са могућностима превоза ученика, док 18,8% школа није извршило таква прилагођавања.

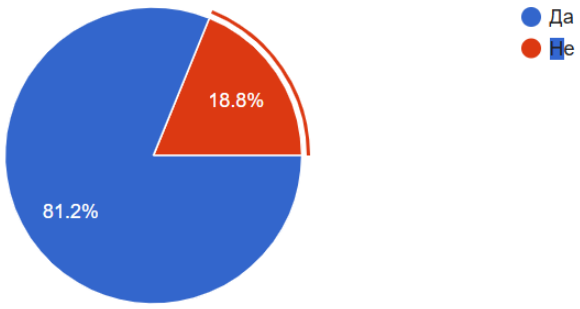

Прилагођавање времена реализације представља важан механизам за повећање доступности програма, али резултати указују да у појединим срединама и даље постоје препреке које превазилазе могућности саме школе. Оне се најчешће односе на организацију локалног превоза, удаљеност ученика и специфичности руралних средина.

Посматрано у целини, услови реализације ОЈР показују висок степен прилагођавања школа различитим контекстима, али и постојање области у којима је потребна додатна системска подршка. Просторна флексибилност и организациона прилагођеност представљају значајне предности програма, док исхрана ученика, доступност додатних простора и укључивање ученика путника остају области у којима постоје разлике међу школама.

3.3.7 Квалитет програма ОЈР из перспективе директора

Процена квалитета обогаћеног једносменског рада (ОЈР) из перспективе директора омогућава сагледавање у којој мери је програм јасно дефинисан, организационо успостављен и интегрисан у рад школе. Као руководиоци установа, директори имају значајан увид у различите аспекте реализације програма, од планирања и организације активности до обезбеђивања услова и праћења његових ефеката.

Резултати истраживања показују да директори веома позитивно оцењују различите аспекте квалитета ОЈР. Налази указују да је програм у школама препознат као јасно дефинисан и добро организован модел рада који доприноси проширивању образовне понуде школе и стварању додатних могућности за подршку учењу и развоју ученика.

Концептуална јасноћа и дефинисаност циљева програма

Директори високо процењују јасноћу концепта и циљева обогаћеног једносменског рада. Више од девет десетина директора сматра да су концепт програма (93%) и његови циљеви (92%) јасно дефинисани.

Ови налази указују да је ОЈР у већини школа препознат као програм са јасном сврхом и развојном улогом у оквиру образовно-васпитног процеса. Висок степен сагласности директора показује да постоји добро разумевање основне функције програма, односно његове улоге у пружању додатне подршке ученицима, развоју компетенција и обогаћивању школског искуства.

Планирање и реализација активности

Директори позитивно оцењују начин на који се активности ОЈР планирају и реализују у школама. Више од 90% директора процењује да је планирање активности систематично и квалитетно, што указује да је ОЈР у значајној мери интегрисан у процесе планирања рада школе.

Налази показују да школе настоје да активности повежу са потребама ученика, расположивим кадровским капацитетима и развојним приоритетима установе. Претходни резултати о избору активности указују да школе у планирању комбинују ученичка интересовања, педагошке процене наставника и организационе могућности, што доприноси релевантности и одрживости програма.

Истовремено, разлике у условима у којима школе реализују ОЈР указују да је неопходно наставити са развојем подршке школама како би се обезбедили што уједначенији стандарди квалитета реализације.

Праћење и вредновање реализације програма

Директори позитивно процењују постојање механизама за праћење реализације ОЈР. Налази показују да школе користе различите начине праћења, укључујући анализу извештаја, непосредно праћење активности, прикупљање повратних информација од ученика и родитеља, као и рад школских тимова.

Ипак, резултати указују да постоје разлике у развијености ових механизама. Док поједине школе вредновање усмеравају ка анализи ефеката програма на ученике, у другим срединама праћење је више усмерено на евидентирање реализације активности.

Ови налази указују на потребу даљег развоја јединственијих приступа праћењу и вредновању који би омогућили систематично праћење ефеката ОЈР на учење, мотивацију, развој компетенција и квалитет школског живота.

Услови за реализацију програма ОЈР и допринос настави и учењу

Директори у великој мери позитивно процењују услове за реализацију ОЈР. Резултати показују да школе у највећој мери успевају да обезбеде основне просторне, организационе и кадровске предуслове за спровођење активности.

Истовремено, претходни налази указују да постоје области у којима услови нису уједначени, пре свега када је реч о обезбеђивању оброка, доступности простора и организационим могућностима школа различите величине и из различитих средина.

Када је реч о доприносу ОЈР настави и учењу, директори га препознају као значајан механизам подршке квалитетнијем образовно-васпитном раду. Програм се не доживљава само као организационо решење за продужени боравак ученика, већ као могућност за додатно учење, развој интересовања, јачање компетенција и индивидуализованији приступ ученицима.

Општа процена квалитета програма ОЈР

Сагледавање различитих аспеката квалитета програма показује да директори обогаћени једносменски рад препознају као стабилно успостављен и вредан део рада школе. Сумирајући своје процене, директори су квалитет програма оценили просечном оценом 3,73.

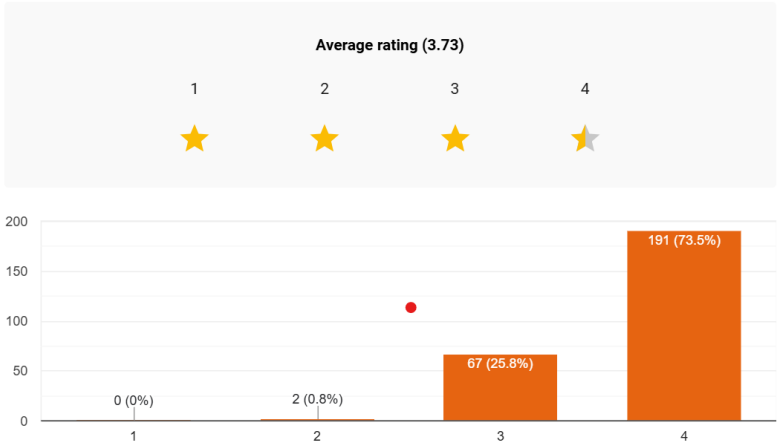

Највишу оцену квалитета програма дало је 73,5% директора, оцену 3 дало је 25,8% директора, док је 0,8% директора програм оценило оценом 2. Најнижа оцена није забележена.

Добијени резултати указују на висок степен прихваћености ОЈР међу директорима школа и њихову позитивну процену значаја програма за унапређивање образовно-васпитног рада. Истовремено, чињеница да готово четвртина директора програм оцењује оценом која није највиша указује да постоји простор за даље унапређивање појединих аспеката реализације, пре свега у области услова рада, систематичнијег праћења ефеката и уједначавања квалитета програма међу школама.

3.3.8 Најзначајније добити програма ОЈР из перспективе директора

Процена ефеката обогаћеног једносменског рада (ОЈР) представља важан аспект разумевања његове вредности за ученике, школу и образовно-васпитни процес у целини. Перспектива директора омогућава сагледавање оних промена и користи које су највидљивије на нивоу школе, посебно у погледу ученичких постигнућа, развоја компетенција и унапређивања односа између школе и породице.

Резултати показују да директори највећи значај ОЈР препознају у његовом доприносу развоју ученика, пре свега у области учења и развоја социјалних компетенција. Као најзначајнију добит програма, 132 директора (50,8%) издвајају унапређивање ученичких постигнућа, док 95 директора (36,5%) највећу вредност програма виде у развоју социјалних вештина ученика.

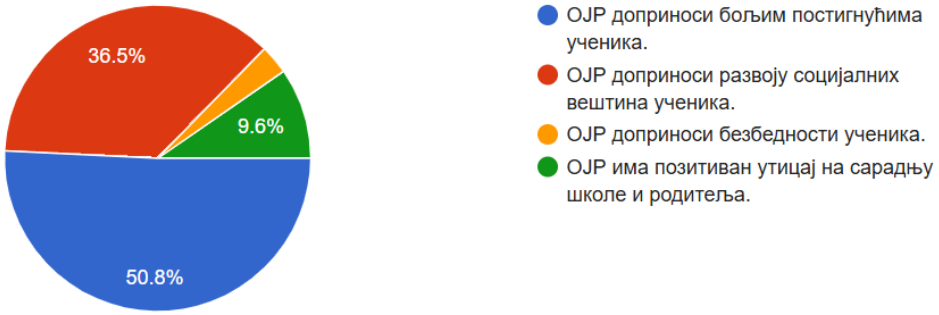

Ови налази указују да директори ОЈР превасходно препознају као механизам додатне образовне подршке који доприноси успешнијем учењу и целовитом развоју ученика. Значај који се придаје ученичким постигнућима указује да школе програм не посматрају само као проширење времена проведеног у школи, већ као могућност за интензивнију подршку ученицима, боље разумевање наставних садржаја и развој различитих компетенција.

Поред академских ефеката, директори препознају и значај ОЈР за развој социјалних вештина ученика. Заједничке активности, рад у различитим групама, сарадња и учешће у разноврсним радионицама стварају услове за развој комуникације, тимског рада, одговорности и позитивних односа међу ученицима.

Знатно мањи број директора као најзначајније добити програма издваја унапређивање сарадње школе и родитеља (9,6%) и повећање безбедности ученика (3,1%). Ови резултати не указују на мањи значај ових аспеката, већ пре показују да директори примарну вредност програма виде у његовим директним доприносима на учење и развој ученика.

Посматрано у целини, налази указују да директори ОЈР доживљавају као програм који има вишеструку развојну функцију: пружа додатну подршку учењу, омогућава развој различитих ученичких потенцијала и доприноси обогаћивању школског искуства. Оваква процена је у складу са претходно приказаним налазима о врстама активности које школе реализују, где су најзаступљеније активности усмерене на подршку учењу, развој интересовања и унапређивање различитих компетенција ученика.

3.3.9 Најважнији налази поглавља

- Из перспективе директора, обогаћени једносменски рад представља стабилан и прихваћен модел организације васпитно-образовног рада**,** који је у значајном броју школа већ постао део редовне школске праксе.
- Директори препознају ОЈР не само као организациони модел, већ и као **о**блик подршке целовитом развоју ученика**,** посебно у погледу подршке учењу, развоја

интересовања и компетенција ученика и квалитетнијег коришћења времена проведеног у школи.

- Организација ОЈР показује висок степен флексибилности и прилагођавања потребама ученика, кадровским могућностима и специфичностима школе. Истовремено, разлике у моделима реализације указују да квалитет програма у одређеној мери зависи од организационих капацитета школе, доступних ресурса и локалног контекста.
- Наставници су препознати као кључни ресурс за квалитет реализације ОЈР**,** при чему се значај њихових компетенција, мотивације и способности за прилагођавање рада различитим потребама ученика потврђује као један од важних фактора квалитета програма.
- У већини школа постоје механизми праћења реализације ОЈР и прикупљања повратних информација, али је праћење ефеката програма мање развијено од праћења саме реализације**.** Овај налаз указује на разлику између евидентирања активности и систематског сагледавања њиховог доприноса учењу, развоју ученика и квалитету школског живота.
- Високе процене концептуалне јасноће, дефинисаности циљева, организације и општег квалитета програма указује на висок степен прихваћености ОЈР међу директорима**,** али истовремено постојање разлика у оценама указује на неуједначеност искустава и услова реализације међу школама.

У целини, налази из перспективе директора показују да је ОЈР успостављен и прихваћен као значајан део школске праксе**,** са потенцијалом да доприноси образовним, развојним и социјалним циљевима школе. Истовремено, разлике у организационим и ресурсним условима, као и неуједначен степен развијености праћења ефеката програма, представљају важне аспекте за разматрање у оквиру укупне синтезе налаза.

3.4 Анализа резултата упитника за наставнике

Резултати приказани у овом поглављу засновани су на одговорима наставника који су учествовали у реализацији програма обогаћеног једносменског рада (ОЈР). Анализа има за циљ да сагледа квалитет реализације програма, услове за његово спровођење, као и његове ефекте на наставну праксу, професионални рад наставника и развој ученика.

Као непосредни реализатори активности, наставници пружају значајне показатеље о томе у којој мери програм подржава примену различитих облика рада, индивидуализован приступ ученицима, развој функционалних знања и компетенција, као и стварање подстицајног окружења за учење и развој.

Анализа обухвата процене наставника о квалитету програма, остварености његових циљева и исхода, организацији и условима реализације, компетенцијама наставника, планирању и евалуацији активности, сарадњи са ученицима, родитељима и колегама, потребама за стручним усавршавањем, као и могућностима за даље унапређивање програма.

Приказани налази представљају основу за процену квалитета реализације програма и формулисање препорука за његово даље унапређивање, као подршку јачању квалитета наставне праксе и планирању мера образовне политике.

3.4.1 Структура узорка наставника

У истраживању су учествовали учитељи и наставници различитих наставних предмета који су били непосредно укључени у планирање и реализацију активности обогаћеног једносменског рада. Разноврсност професионалних профила испитаника омогућава сагледавање реализације програма из различитих наставних перспектива и у различитим организационим околностима.

Према дужини радног стажа, највећи удео у узорку чине наставници са више од двадесет година професионалног искуства (40,6%). Следе наставници са радним стажом од пет до десет година (16,7%), од десет до петнаест година (15,3%) и од петнаест до двадесет година (14,1%), док су најмање заступљени наставници са до пет година радног стажа (13,3%).

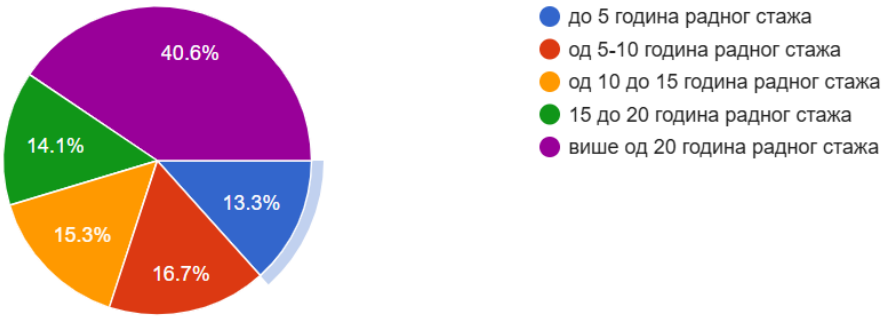

Структура узорка показује да су у истраживању заступљени наставници из свих фаза професионалног развоја, при чему преовлађују наставници са дугогодишњим искуством. Ова карактеристика је значајна за тумачење резултата, јер налази у већој мери одражавају процене наставника који поседују богато искуство у образовно-васпитном раду и у реализацији различитих школских програма.

3.4.2 Планирање и организација реализације активности у оквиру програма ОЈР

Планирање и организација активности представљају један од кључних предуслова успешне реализације обогаћеног једносменског рада. У овом делу анализирани су налази који се односе на начин планирања активности, испитивање потреба ученика, њихово учешће у планирању, организацију распореда активности и педагошке приступе које наставници примењују током реализације програма.

Планирање активности у оквиру програма ОЈР

Резултати показују да наставници веома позитивно процењују организационе аспекте реализације ОЈР. Код свих испитиваних тврдњи више од 96% наставника исказује потпуну или делимичну сагласност, што указује да су у већини школа успостављени јасни механизми планирања и организације програма.

Највећи степен сагласности односи се на тврдњу да се активности ОЈР планирају за одређени временски период, са којом се у потпуности слаже 77,1% наставника. Високе процене забележене су и код функционалне организације распореда активности (75,9%), интегрисаности активности у Годишњи план рада школе (75,8%) и планирања активности у складу са потребама ученика (72,5%).

Када је реч о временском оквиру планирања, наставници најчешће активности планирају на годишњем нивоу (41,7%), затим полугодишње (33,3%), док четвртина наставника (25,0%) активности планира тромесечно. Одговори на отворено питање показују да се формално планирање допуњује континуираним прилагођавањем активности током њихове реализације. Наставници истичу да активности усклађују са интересовањима ученика, организационим условима, расположивим ресурсима и специфичностима појединих активности, што указује да се у пракси комбинују систематично планирање и флексибилан приступ.

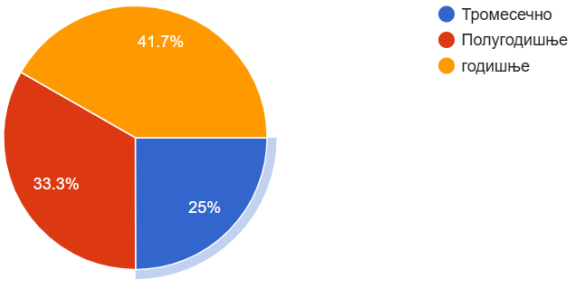

Такви налази указују да се у пракси успешно комбинују систематично планирање и довољан степен флексибилности, што омогућава прилагођавање програма конкретном школском контексту.

Утврђивање потреба ученика и њихово учешће у планирању активности

Резултати показују да се планирање активности обогаћеног једносменског рада у великој мери заснива на испитивању потреба и интересовања ученика. Наставници најчешће користе непосредну комуникацију са ученицима као основни извор информација приликом осмишљавања активности. Разговор са ученицима примењује 79,2% наставника, док анкетирање користи 31,3%, а 5,0% наводи и друге начине испитивања потреба. С обзиром на то да су наставници могли да изаберу више одговора, резултати указују да се у пракси најчешће комбинују различити начини прикупљања информација.

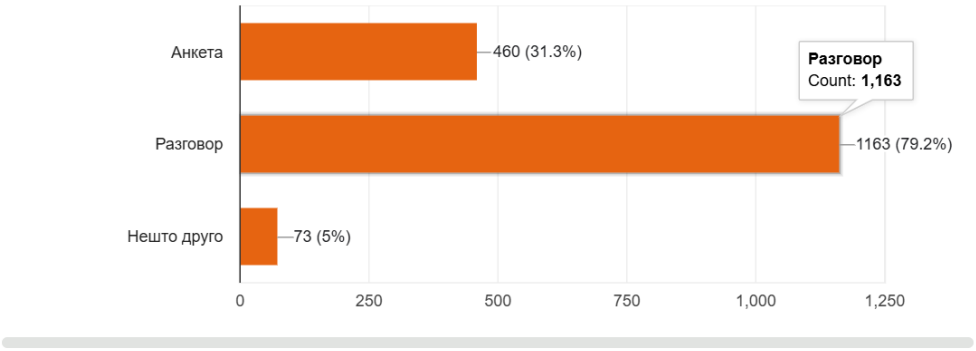

Квалитативни налази додатно показују да се планирање активности не заснива искључиво на формалним инструментима, већ и на континуираном праћењу ученика током реализације програма. Наставници истичу да потребе ученика процењују кроз свакодневну комуникацију, праћење њиховог ангажовања и уважавање предлога које ученици износе током активности. На тај начин активности се континуирано прилагођавају интересовањима ученика, њиховом напредовању и актуелним околностима у школи.

Висок проценат наставника (91,9%) наводи да активности планира заједно са ученицима, док 8,1% наставника ученике не укључује у овај процес. Овај налаз указује да је партиципативан приступ широко заступљен у реализацији програма и да ученици имају активну улогу у обликовању активности у већини школа.

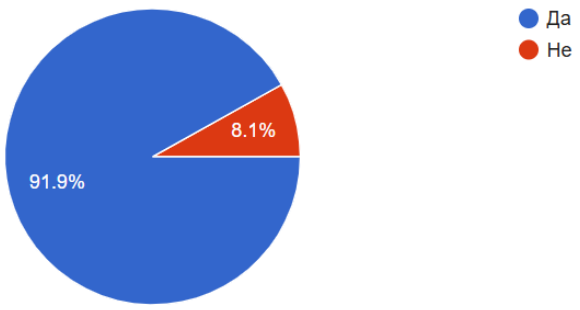

У целини посматрано, резултати указују да се планирање активности ОЈР у великој мери заснива на уважавању ученичке перспективе, што доприноси већој релевантности програма и његовој прилагођености потребама ученика.

Организација распореда реализације активности

Према проценама наставника, активности обогаћеног једносменског рада у већини школа реализују се према унапред утврђеном распореду. Највећи број наставника (83,9%) наводи да су дан и време реализације активности јасно дефинисани, што указује на висок степен организационе уређености програма.

Истовремено, 13,6% наставника истиче да се распоред активности организује у договору са ученицима, док 2,5% наводи друге моделе организације. Ови резултати показују да, поред доминантног структурираног модела, постоје и флексибилни облици организације који омогућавају прилагођавање специфичностима активности, интересовањима ученика и условима рада школе.

Посматрано у целини, резултати указују да се организација активности у већини школа заснива на јасно утврђеним правилима, али да програм истовремено оставља простор за прилагођавање различитим образовно-васпитним ситуацијама и специфичностима школског контекста.

Педагошки приступи у реализацији активности

Поред организационих аспеката, наставници веома позитивно процењују и педагошке приступе који се примењују током реализације активности ОЈР. Код свих испитиваних тврдњи доминирају позитивне процене, што указује да наставници програм повезују са савременим приступима настави који подстичу активно учење, индивидуализацију и континуирано праћење напретка ученика.

Највећи степен сагласности односи се на подстицање активног учешћа ученика у активностима, са којим се у потпуности слаже 82,8% наставника, док се 16,8% слаже у већој мери. Високе процене присутне су и код систематичног праћења напретка и задовољства ученика (79,3% у потпуности се слаже), примене различитих метода и

облика рада (71,1%) и прилагођавања активности индивидуалним потребама ученика (67,1%).

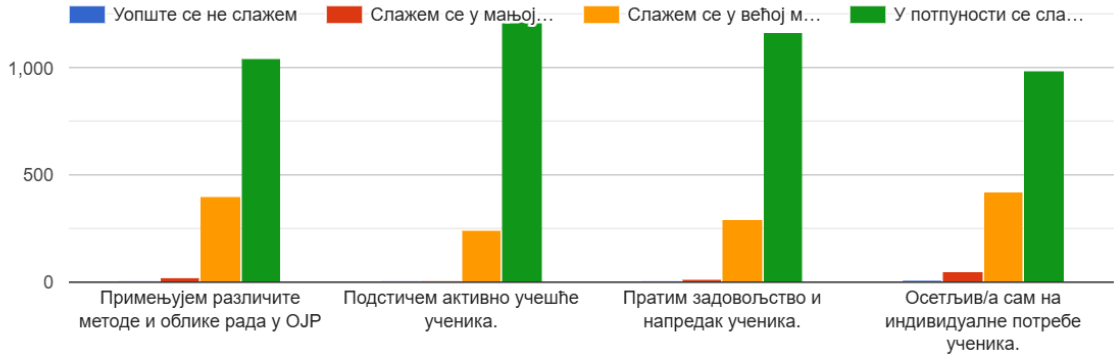

Ови налази указују да наставници реализацију ОЈР препознају као простор за већу активност ученика, примену разноврсних наставних метода и флексибилније прилагођавање наставног процеса различитим образовним потребама. Истовремено, висок ниво сагласности код свих испитиваних аспеката указује да се у реализацији програма у значајној мери примењују приступи који су у складу са савременим принципима наставе усмерене на ученика.

3.4.3 Компетенције наставника и потреба за стручним усавршавањем

Успешна реализација обогаћеног једносменског рада у великој мери зависи од компетенција наставника и доступности различитих облика професионалне подршке. У овом делу анализиране су процене наставника о сопственој оспособљености за реализацију програма, као и њихове потребе за даљим стручним усавршавањем.

Компетенције наставника за реализацију програма ОЈР

Резултати показују да наставници у великој мери процењују да поседују компетенције неопходне за планирање и реализацију активности обогаћеног једносменског рада. Од укупног броја испитаника, 96,6% наводи да се осећа компетентним за реализацију програма, док 3,4% процењује да њихове компетенције нису у довољној мери развијене.

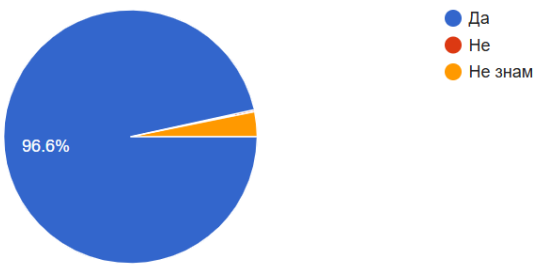

Овако висок ниво самопроцене указује да наставници препознају сопствену професионалну оспособљеност за примену различитих облика рада који су карактеристични за ОЈР. Истовремено, мањи број наставника који не процењује своје компетенције као довољно развијене указује на потребу да систем професионалног развоја обезбеди доступну и континуирану подршку свим реализаторима програма.

Потребе наставника за стручним усавршавањем

Иако већина наставника процењује да поседује потребне компетенције за реализацију ОЈР, резултати показују да део испитаника препознаје потребу за даљим професионалним развојем у појединим областима.

Више од половине наставника (55,1%) наводи да нема потребу за додатним обукама, што је у складу са високим нивоом самопроцене компетентности. Истовремено, међу наставницима који исказују потребу за стручним усавршавањем најчешће се издвајају иновативне наставне методе, које наводи 23,8% испитаника.

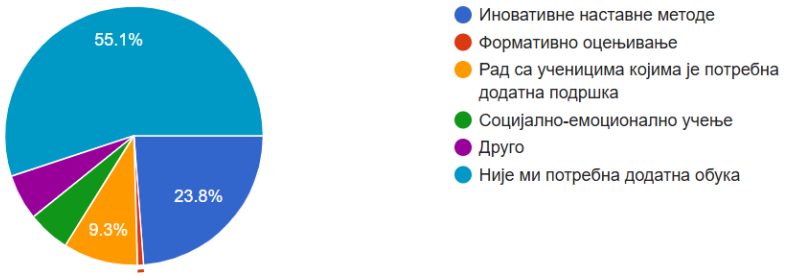

Потребу за додатним усавршавањем у области рада са ученицима којима је потребна додатна подршка исказује 9,3% наставника, док 5,3% издваја социјално-емоционално учење као област у којој би желело додатно стручно усавршавање. Најмањи број наставника (0,7%) наводи формативно оцењивање као приоритетну тему за професионални развој.

Налази указују да наставници, иако у великој мери процењују да су оспособљени за реализацију програма, препознају значај континуираног усавршавања, пре свега у областима које могу додатно унапредити квалитет наставне праксе и омогућити примену савремених педагошких приступа.

Посматрано у целини, резултати указују да професионални развој наставника представља важан ресурс за даље унапређивање програма. Постојећа знања и компетенције обезбеђују добру основу за реализацију ОЈР, док идентификоване потребе за усавршавањем указују на правце у којима је пожељно планирати будуће програме стручне подршке.

3.4.4 Услови за реализацију програма из перспективе наставника

Услови у којима се реализује обогаћени једносменски рад (ОЈР) представљају један од кључних предуслова за квалитетно планирање и спровођење активности. Поред педагошких компетенција наставника, успешност програма зависи и од организационих решења школе, доступности материјалних и техничких ресурса, као и могућности да се планиране активности реализују у складу са предвиђеном динамиком. Због тога су наставници процењивали различите аспекте услова рада који непосредно утичу на свакодневну реализацију ОЈР.

Када је у питању простор у коме се реализује ОЈР чак 77,1% наставника процењује да су расположиви простори адекватни за извођење активности, док 22,5% сматра да су они само делимично прилагођени потребама програма. Негативне процене су занемарљиво заступљене.

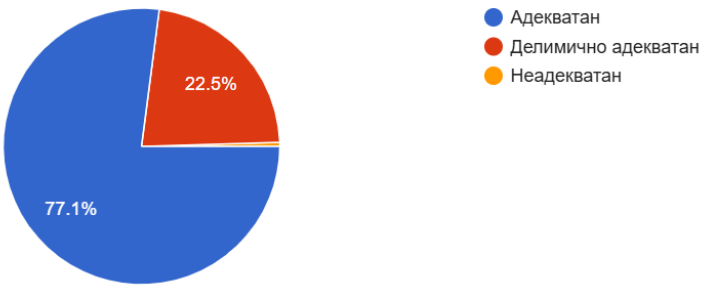

Иако резултати указују да су у већини школа обезбеђени основни просторни предуслови за реализацију програма, удео наставника који простор оцењују као делимично адекватан указује да постоје разлике у функционалности и опремљености школских простора. Ове разлике највероватније зависе од величине школе, расположивих капацитета и могућности прилагођавања простора различитим врстама активности.

Даље, резултати показују да наставници у целини позитивно оцењују услове у којима реализују програм. Најповољније су процењени организациони аспекти рада, док су нешто умереније оцене дате материјално-техничким условима, што указује на одређене разлике у ресурсима којима школе располажу.

Највећи степен сагласности односи се на поштовање распореда активности. Више од две трећине наставника (71,3%) у потпуности се слаже да се активности реализују у складу са утврђеним распоредом, док се значајан број преосталих наставника са овом тврдњом слаже у већој мери. Овај налаз указује да је организација рада у већини школа стабилна и предвидљива, што омогућава континуитет реализације активности и боље планирање наставничког рада.

Позитивне процене забележене су и када је реч о могућности реализације планираних активности. Више од половине наставника (57,7%) у потпуности се слаже да су услови такви да омогућавају спровођење планираних садржаја, док се додатни број наставника са овом тврдњом слаже у већој мери. Ови резултати показују да већина школа успева да обезбеди организационе предуслове за реализацију активности у складу са планом, иако поједине околности могу условити одређена прилагођавања током школске године.

Наставници позитивно процењују и опште услове за реализацију програма. Више од половине испитаника (56,5%) у потпуности се слаже да су услови рада задовољавајући, док се додатних 36,4% са овом проценом слаже у већој мери. Висок степен сагласности указује да наставници у највећем броју школа препознају постојање основних предуслова за квалитетно спровођење активности обогаћеног једносменског рада.

Слични резултати добијени су и у процени доступности наставних средстава и опреме. Више од половине наставника (51,1%) у потпуности се слаже да су неопходна наставна средства доступна, док се 37,5% са овом тврдњом слаже у већој мери. Иако су процене претежно позитивне, оне истовремено указују да доступност ресурса није у потпуности уједначена у свим школама.

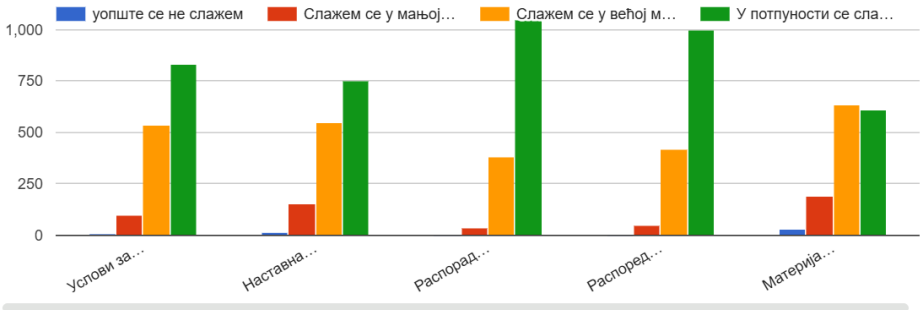

У односу на остале испитиване аспекте, нешто умереније процене односе се на довољност материјално-техничких ресурса. Иако 41,5% наставника у потпуности процењује да су расположиви ресурси довољни, а 43,3% се са овом тврдњом слаже у већој мери, овај аспект добија нешто ниже оцене у поређењу са организационим условима рада. Разлика у проценама указује да су материјално-технички капацитети област у којој постоје највеће разлике међу школама и која представља потенцијални простор за даље унапређивање услова реализације програма.

Посматрано у целини, налази показују да наставници услове за реализацију ОЈР процењују као повољне и да организациони аспекти представљају једну од најстабилнијих компоненти програма. Истовремено, нешто умереније процене материјално-техничких ресурса указују на потребу да се у даљем развоју програма посебна пажња посвети уједначавању услова рада међу школама, како би сви ученици и наставници имали једнаке могућности за реализацију планираних активности.

3.4.5 Реализација програма ОЈР у школској пракси

Ово поглавље обухвата процене наставника о начину реализације обогаћеног једносменског рада (ОЈР) у свакодневној школској пракси. Анализирани су аспекти који се односе на практичну организацију и функционисање програма у школама: информисање ученика и родитеља, организацију активности, учешће ученика, стабилност група, услове током реализације и општу атмосферу у којој се активности спроводе.

Резултати указују да се ОЈР у већини школа реализује као организован и стабилан облик рада који је интегрисан у школску праксу. Наставничке процене показују да су ученици углавном упознати са могућностима које програм пружа, да су активности организационо утемељене и да постоје услови за континуирано учешће ученика.

Информисање ученика и родитеља о активностима ОЈР

Један од предуслова успешне реализације програма представља благовремено информисање ученика и родитеља о садржајима и начину организације активности. Анализа одговора наставника показује да се у школама посвећује пажња представљању могућности које ОЈР пружа, што доприноси бољој укључености ученика и разумевању циљева програма и уједно представља један од предуслова за успешно укључивање ученика у активности и за већу транспарентност програма.

Информисање ученика има посебан значај јер омогућава да они активније учествују у избору и планирању активности, док информисање родитеља доприноси њиховом разумевању значаја програма и подршци редовном учешћу ученика.

Добијени налази указују да је ОЈР у школској пракси препознат као програм који захтева сарадњу различитих учесника образовно-васпитног процеса и да његова успешна реализација зависи од јасне комуникације школе са ученицима и породицом.

Највећи број наставника (91,2%) сматра да је приликом информисања најважније јасно навести назив активности, док 87,7% истиче значај прецизног навођења дана и времена реализације. Велики значај придаје се и информацијама о реализатору активности (83,1%), месту одржавања (78,6%) и циљној групи ученика којој је активност намењена (75,5%).

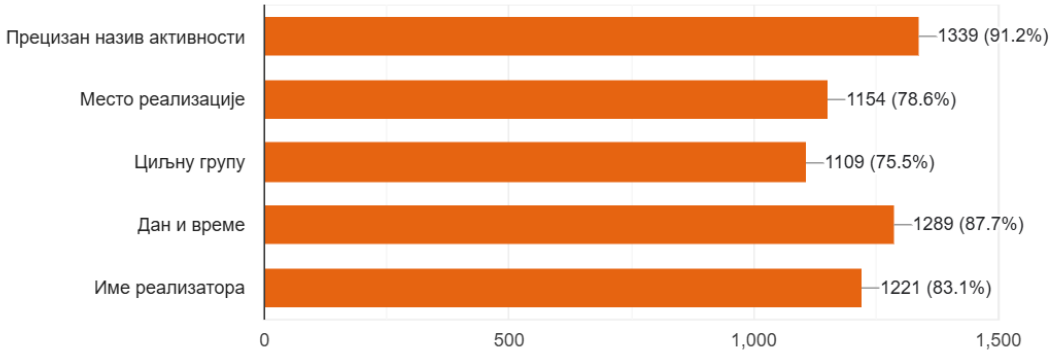

Ови резултати показују да наставници информисање не посматрају као административну обавезу, већ као важан елемент организације програма који ученицима и родитељима омогућава да донесу информисану одлуку о укључивању у активности. Истовремено, јасно и благовремено информисање доприноси већој видљивости програма и лакшем планирању школских активности.

Учешће ученика у активностима ОЈР и организација група

Резултати показују да је редовно учешће ученика доминантан образац похађања активности обогаћеног једносменског рада. Према проценама наставника, 84,9% ученика редовно учествује у активностима, што указује на висок степен континуитета и стабилности реализације програма у већини школа.

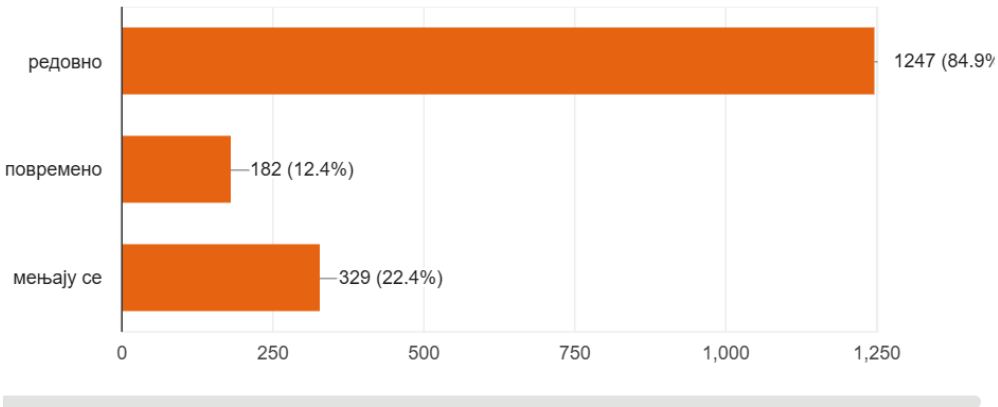

Истовремено, наставници указују да у одређеном броју школа постоји флексибилност у организацији група. Промене у саставу групе наводи 22,4% наставника, док 12,4% истиче да ученици активности похађају повремено. Ови подаци указују да школе, поред стабилних модела рада, примењују и организациона решења која омогућавају прилагођавање различитим потребама ученика и условима рада.

Посматрано у целини, резултати указују да се ОЈР у највећем броју школа реализује са ученицима који континуирано учествују у активностима, уз присуство одређене организационе флексибилности која омогућава прилагођавање школском контексту.

Организација рада у групама представља једну од специфичности програма ОЈР, јер омогућава већу интеракцију ученика и примену различитих облика сарадничког учења.

Према проценама наставника, активности се најчешће реализују у групама од 10 до 20 ученика (50,8%). Групе од 5 до 10 ученика присутне су код 27,4% наставника, док 21,9% наставника реализује активности у групама са више од 20 ученика.

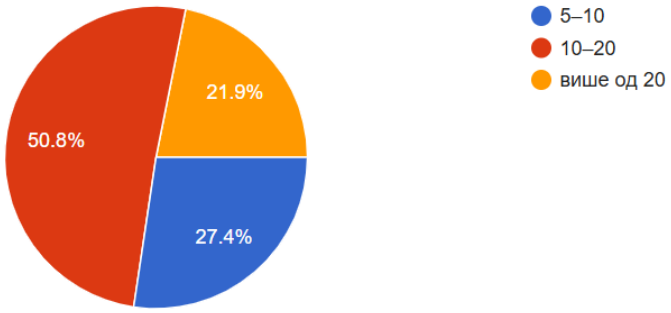

Различита величина група указује да организација активности зависи од природе садржаја, расположивих кадровских и просторних ресурса, али и интересовања ученика за поједине активности. Иако доминирају групе средње величине, резултати показују да школе примењују различите организационе моделе како би се прилагодиле сопственим условима рада.

У целини посматрано, резултати указују на висок степен континуитета у учешћу ученика, уз присуство организационих решења која омогућавају прилагођавање активности конкретном школском контексту.

Атмосфера и услови током реализације ОЈР

Један од значајних показатеља квалитета реализације ОЈР односи се на атмосферу у којој се активности одвијају. Према проценама наставника, активности се у већини школа реализују у позитивном, подстицајном и сарадничком окружењу.

Највећи број наставника описује атмосферу као подстицајну (82,2%) и опуштену (80,1%), док је број оних који је оцењују као хаотичну веома мали (0,7%). Остале карактеристике атмосфере наводи свега 1,0% наставника.

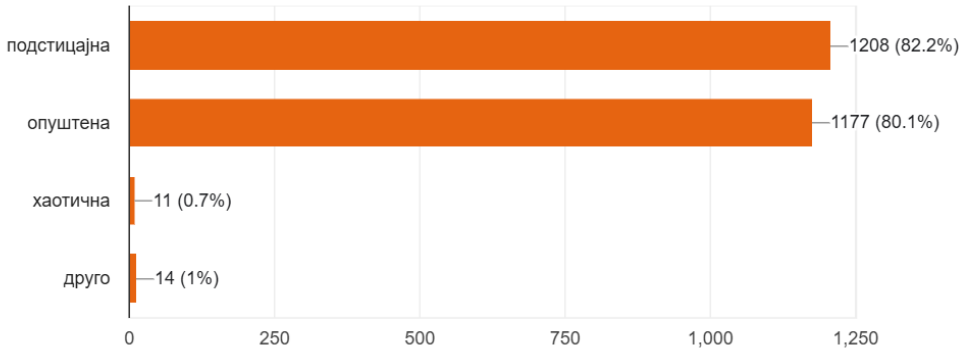

Ови резултати указују да наставници ОЈР препознају као простор у којем ученици лакше сарађују, активније учествују у раду и испољавају већу иницијативу него у традиционалним облицима наставе. Подстицајна атмосфера доприноси развоју поверења, сарадње и позитивних вршњачких односа, што представља једну од важних вредности програма.

Специфичност ОЈР огледа се у могућности примене различитих облика рада, као што су радионице, практичне активности, истраживачки рад и сарадничко учење. Оваква организација доприноси томе да ученици буду активнији учесници процеса рада, а наставници имају већу могућност прилагођавања активности конкретној групи ученика.

У целини посматрано, налази указују да ОЈР у школској пракси представља добро прихваћен и организационо стабилан облик рада, који се реализује кроз различите моделе прилагођене условима школа и потребама ученика.

Јаке стране порграма ОЈР из перспективе наставника

Квалитативна анализа одговора наставника показује да они најзначајније предности програма виде у могућности да школа понуди разноврсније садржаје и облике рада који превазилазе оквире традиционалне наставе.

Наставници посебно истичу могућност развијања интересовања ученика, њихове креативности и талената кроз активности које су више усмерене на практичан рад, истраживање и стваралаштво. Према њиховим проценама, ОЈР представља простор у којем ученици могу да испоље своје способности и интересовања на начине који нису увек могући у оквиру редовне наставе.

Као значајна предност издваја се и могућност непосреднијег рада са ученицима. Наставници наводе да им ОЈР омогућава боље упознавање ученика, флексибилнију организацију активности и стварање услова за квалитетнију интеракцију.

Такође, наставници препознају значај програма у стварању позитивније школске атмосфере кроз сарадњу, заједнички рад и јачање односа међу ученицима.

3.4.6 Процењени доприноси програма ОЈР на развој и учење ученика из перспективе наставника

У овом делу истраживања испитиване су процене наставника о доприносу обогаћеног једносменског рада (ОЈР) различитим аспектима развоја и учења ученика. Анализа је обухватила процене наставника о утицају програма на мотивацију за учење, самосталност, развој социјалних вештина, усвајање наставних садржаја, школско постигнуће и мотивацију ученика за редовну наставу. Поред квантитативних показатеља, у анализу су укључени и квалитативни налази који додатно осветљавају начин на који наставници препознају ефекте програма.

Процена доприноса програма ОЈР развоју и учењу ученика

Резултати показују да наставници веома позитивно процењују утицај обогаћеног једносменског рада на различите аспекте развоја ученика. Код свих испитиваних области доминирају одговори који указују на висок степен сагласности, док су негативне процене заступљене у занемарљивом обиму.

Највиши степен сагласности забележен је код процене да ОЈР доприноси развоју социјалних вештина ученика (98,3%) и њихове самосталности (97,3%). Наставници у великој мери препознају да активности програма подстичу сарадњу, комуникацију, одговорност и активније укључивање ученика у процес учења.

Висок ниво сагласности исказан је и у погледу утицаја програма на мотивацију ученика за учење (93,1%) и успешније усвајање наставних садржаја (92,3%). Према проценама наставника, активности ОЈР доприносе већој заинтересованости ученика за рад, омогућавају примену разноврсних метода учења и пружају додатне прилике за увежбавање и примену стечених знања.

Када је реч о школском постигнућу, позитивну процену износи 86,9% наставника. Иако је овај аспект нешто умереније оцењен у односу на развојне и социјалне ефекте програма, добијени резултат указује да већина наставника препознаје потенцијал ОЈР као значајне подршке напредовању ученика и унапређивању њихових образовних постигнућа.

Посматрано у целини, резултати указују да наставници ОЈР пре свега препознају као програм који подстиче целовит развој ученика, при чему се највећи доприноси уочавају у областима социјалног развоја, самосталности и мотивације, док се позитивни доприноси препознају и у области учења и школског успеха.

Допринос програма ОЈР мотивацији ученика за редовну наставу

Поред опште мотивације за учење, истраживањем је испитивано и мишљење наставника о томе да ли учешће у ОЈР утиче на мотивацију ученика за редовне наставне активности.

Више од четири петине наставника (80,7%) сматра да су ученици који похађају активности ОЈР мотивисанији и за редовну наставу. Само 2,2% наставника не препознаје овакву повезаност, док 17,1% није било у могућности да процени овај аспект.

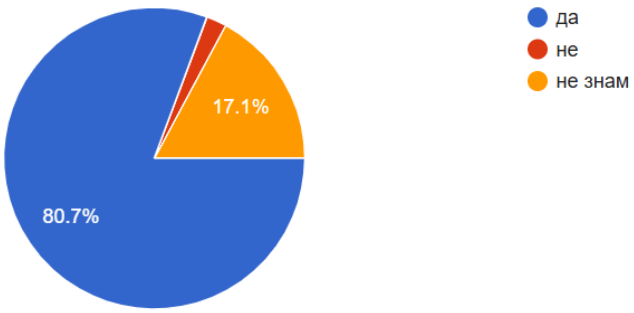

Ови налази указују да наставници у великој мери препознају позитиван пренос ефеката ОЈР на редовну наставу. Истовремено, чињеница да је готово сваки шести наставник изабрао одговор „не знам“ указује да мотивацију ученика обликује више међусобно повезаних фактора и да директан утицај програма није увек једноставно проценити.

Запажања наставника о доприносима ОЈР програма на ученике

Квалитативна анализа отворених одговора наставника потврђује налазе добијене кроз структурисана питања и пружа детаљнији увид у начин на који наставници доживљавају ефекте програма.

Наставници најчешће истичу да ОЈР доприноси развоју самосталности, самопоуздања, одговорности и иницијативе ученика. Према њиховим запажањима, ученици током активности преузимају активнију улогу у процесу учења, показују већу спремност за сарадњу и лакше развијају осећај одговорности за сопствени рад.

Посебно се издвајају позитивни доприноси на развој социјалних компетенција. Наставници указују да активности ОЈР подстичу сарадњу, тимски рад, међусобно уважавање, емпатију и позитивне вршњачке односе, доприносећи стварању подстицајније школске климе.

Значајан број наставника наглашава и повећање мотивације ученика за учење. Практичан рад, радионички приступ, истраживачке активности и могућност активног учешћа ученика препознају се као важни фактори који доприносе већем интересовању за школске активности и већој укључености у процес учења.

У отвореним одговорима наставници истичу и значај ОЈР за образовни развој ученика кроз додатно време за увежбавање, индивидуализованију подршку и могућност прилагођавања активности различитим способностима, интересовањима и темпу учења ученика. Посебно наглашавају да програм омогућава подршку како ученицима којима је

потребна додатна помоћ, тако и ученицима који показују изражена интересовања и способности.

Поред тога, наставници препознају ОЈР као подстицајно окружење за развој креативности, истраживачког духа и различитих талената, истичући да програм ученицима пружа могућност да се афирмишу кроз активности које нису увек у истој мери заступљене у оквиру редовне наставе.

Квалитативни налази показују висок степен сагласности са резултатима квантитативне анализе и указују да наставници доприносе ОЈР програма не посматрају искључиво кроз образовна постигнућа, већ кроз његов допринос свеобухватном личном, социјалном и образовном развоју ученика.

3.4.7 Примена искуства из ОЈР-а у наставној пракси

Ово поглавље обухвата процене наставника о томе на који начин искуства стечена током реализације обогаћеног једносменског рада (ОЈР) доприносе унапређивању њихове наставне праксе. Анализирана је примена искустава из ОЈР у редовној настави, као и области у којима наставници најчешће препознају могућности за пренос и примену различитих приступа, метода и организационих решења.

Пренос искустава из ОЈР у редовну наставу

Резултати показују да наставници у значајној мери препознају могућност примене искустава стечених кроз ОЈР у редовној наставној пракси. Налази указују да наставници програм не доживљавају као издвојен сегмент школског рада, већ као простор за развој приступа који се могу успешно интегрисати у свакодневну наставу.

Највећи број наставника (61,9%) наводи да искуства из ОЈР најчешће примењује у развоју међупредметних компетенција. То указује да активности реализоване у оквиру програма подстичу развој комуникације, сарадње, критичког мишљења, решавања проблема и других компетенција које имају примену у свим наставним областима.

Више од половине наставника (53,8%) истиче да искуства из ОЈР користи за повезивање наставних садржаја и примену корелацијског приступа. Овај налаз показује да програм подстиче интегрисање знања из различитих предмета и доприноси целовитијем приступу учењу.

Поред тога, 30,4% наставника наводи да искуства преноси у примену интегративног приступа настави, док 26,3% истиче унапређивање методичког приступа раду. Иако су ови облици примене нешто мање заступљени, они указују да ОЈР доприноси разноврсности наставних метода и већој флексибилности у организацији наставног процеса.

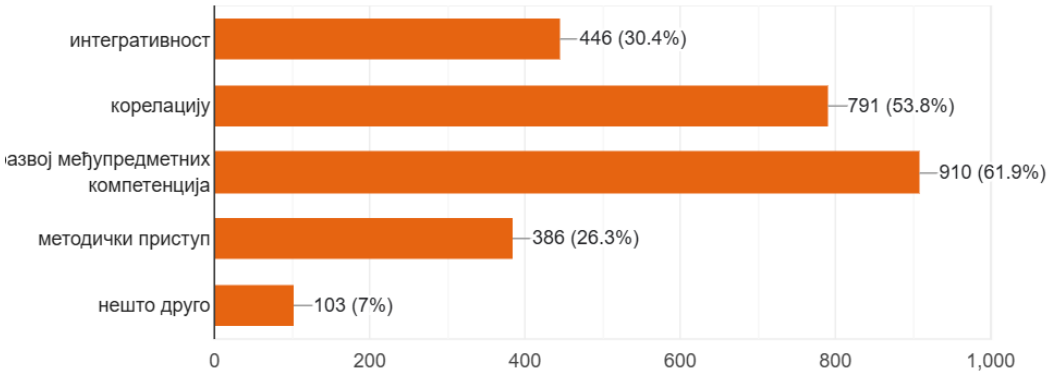

Посматрано у целини, резултати указују да искуства стечена у оквиру ОЈР имају потенцијал да унапреде различите аспекте наставне праксе и подстакну примену савремених, компетенцијски оријентисаних приступа настави.

Области усмерења активности ОЈР-а

Анализа показује да наставници активности ОЈР најчешће усмеравају ка развоју креативности ученика. Ову област као доминантну препознаје 32,9% наставника, што указује да програм у великој мери почива на стваралачком, истраживачком и пројектном раду.

Значајан део наставника активности превасходно повезује са подршком учењу (24,8%) и развојем социјалних вештина и комуникације (24,3%). Ови резултати указују да се активности планирају тако да истовремено подрже образовни напредак ученика и развој њихових социјалних компетенција.

Мањи број наставника (13,3%) као примарну област издваја развој еколошке свести и здравих стилова живота, док 4,7% наводи друге области рада. Оваква расподела показује да се активности реализују у различитим развојним областима, у складу са интересовањима ученика и специфичностима школе.

Разноврсност усмерености активности указује да ОЈР омогућава наставницима већу слободу у осмишљавању садржаја и избору метода рада, што доприноси флексибилнијем и иновативнијем приступу наставном процесу.

Допринос ОЈР-а професионалном развоју наставника

Поред непосредног утицаја на наставну праксу, резултати указују да реализација ОЈР представља и значајан подстицај професионалном развоју наставника. Кроз планирање и реализацију различитих активности наставници имају прилику да примењују иновативне методе рада, експериментишу са новим облицима организације наставе и развијају компетенције за индивидуализован и компетенцијски оријентисан приступ учењу.

Искуства стечена у оквиру програма доприносе већој флексибилности наставника у избору метода рада, бољем повезивању наставних садржаја и чешћој примени активних облика учења. На тај начин ОЈР не представља само додатни програм за ученике, већ и механизам за континуирано унапређивање квалитета наставног рада.

Налази указују да наставници препознају ОЈР као простор који им омогућава професионално учење кроз праксу, размену искустава и примену приступа који се касније могу интегрисати у редовну наставу.

3.4.8 Евалуација реализације ОЈР-а и професионална сарадњанаставника

Евалуација реализованих активности и професионална сарадња наставника представљају важне елементе успешне реализације обогаћеног једносменског рада (ОЈР). Оне омогућавају континуирано праћење квалитета програма, прилагођавање активности потребама ученика и размену искустава која доприноси унапређивању наставне праксе. У оквиру истраживања испитивани су начини на које наставници вреднују реализоване активности, учесталост евалуације, облици професионалне сарадње, као и пракса документовања и промовисања примера добре праксе.

Резултати показују да је евалуација саставни део реализације ОЈР у већини школа. Највећи број наставника (60,5%) наводи да активности вреднује заједно са ученицима, што указује на то да се ученичка искуства и повратне информације препознају као важан извор података за процену квалитета реализованих активности. Истовремено, сваки други наставник (50,2%) спроводи самосталну евалуацију сопственог рада, док 40,2% наставника активности анализира у сарадњи са колегама. Ови налази указују да је у пракси присутан комбинован приступ вредновању, који обухвата ученичку перспективу, наставничку рефлексију и професионалну размену искустава.

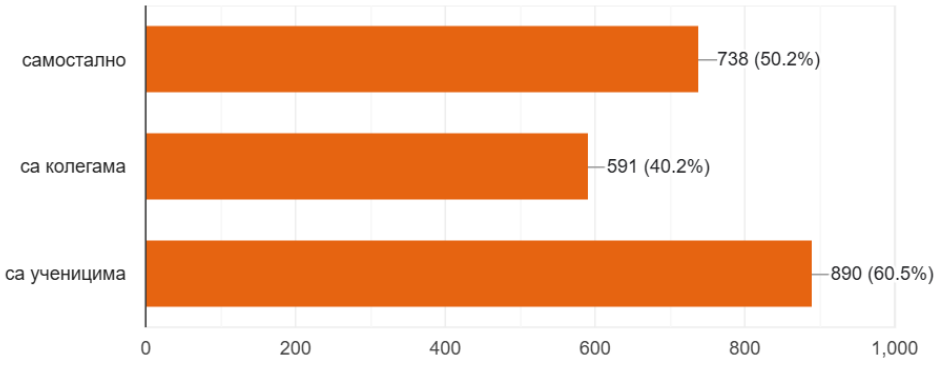

Када је реч о динамици евалуације, највећи број наставника активности вреднује на крају полугодишта (48,9%), док 21,6% евалуацију спроводи тромесечно. Повремено вредновање примењује 17,2% наставника, годишњу евалуацију 10,7%, док само 1,6% наставника наводи да не спроводи редовно вредновање активности. Ови резултати указују да је праћење реализације програма широко заступљено, али и да се учесталост евалуације разликује у зависности од организације рада и начина планирања активности у појединим школама.

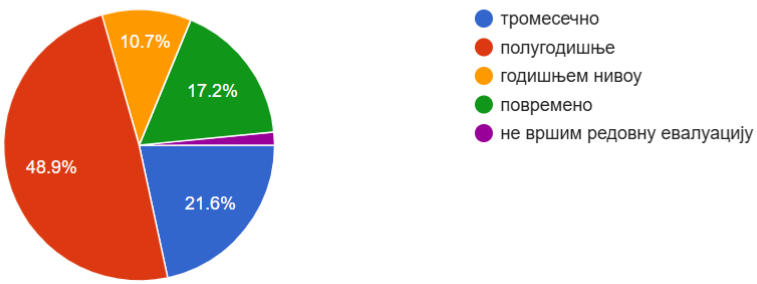

Поред евалуације, резултати указују и на висок ниво професионалне сарадње међу наставницима укљученим у реализацију ОЈР.

Најчешћи облик сарадње представља размена искустава, коју наводи 81,3% наставника. Значајан број наставника истиче и заједничку реализацију активности (65,4%), док више од половине (54,1%) као важан вид сарадње препознаје међусобну професионалну подршку. Само 3,5% наставника процењује да је сарадња са колегама минимално заступљена. Ови налази указују да је ОЈР у великом броју школа подстакао развој сарадничке културе, у којој наставници заједнички планирају активности, размењују искуства и подржавају једни друге у реализацији програма.

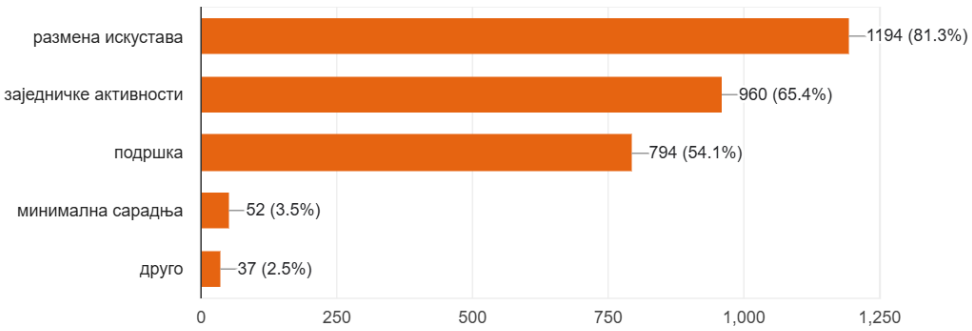

Посебно значајан показатељ развијене професионалне праксе представља чињеница да чак 97,3% наставника наводи да њихова школа документује и промовише примере добре праксе настале током реализације ОЈР. Овај налаз указује да већина школа препознаје значај систематичног бележења успешних активности и њихове размене унутар школе, што може представљати основу за ширење успешних модела рада и даље унапређивање квалитета програма.

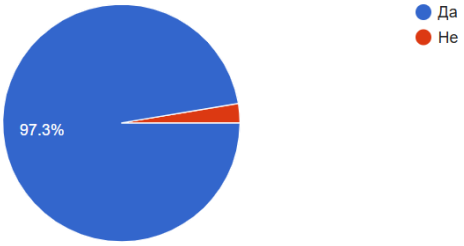

Посматрано у целини, резултати показују да су евалуација, професионална сарадња и размена добрих пракси постали важни сегменти реализације обогаћеног једносменског рада. Наставници не вреднују активности само као завршну фазу реализације програма, већ евалуацију користе као средство за унапређивање рада, док професионалну сарадњу препознају као значајан ресурс за развој квалитетнијих активности и јачање школске праксе.

3.4.9 Мотивација ученика, индивидуализација активности и праћење задовољства ученика и родитеља

Један од важних показатеља квалитета обогаћеног једносменског рада (ОЈР) односи се на способност програма да подстакне мотивацију ученика, омогући прилагођавање активности њиховим потребама и обезбеди континуирано праћење задовољства свих учесника. Због тога су у оквиру истраживања анализиране процене наставника о мотивацији ученика за учење и наставне активности, примени индивидуализованог приступа, као и праћењу задовољства ученика и родитеља током реализације програма.

Резултати показују да већина наставника препознаје позитиван утицај ОЈР на мотивацију ученика за школске активности. Чак 85,9% наставника процењује да су

ученици који учествују у програму мотивисанији за наставне активности, док само 1,4% наставника не уочава овакву повезаност а чак 12,6% наставника није било сигурно да ли су ученици који су укључени у ОЈР мотивисанији за школске активности. Овакав налаз указује да наставници активности ОЈР доживљавају као значајан фактор који подстиче веће ангажовање ученика, развој позитивног односа према учењу и активније учешће у школском животу. Практичне, радионичке и интерактивне активности, које су карактеристичне за програм, вероватно доприносе већој заинтересованости ученика и њиховој спремности да се укључе у различите облике учења.

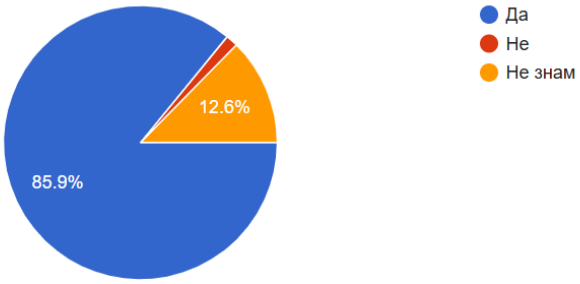

Важан предуслов за постизање оваквих ефеката представља примена индивидуализованог приступа. Резултати показују да готово сви наставници у одређеној мери прилагођавају активности потребама, могућностима и интересовањима ученика. Веома често индивидуализован приступ примењује 45,7% наставника, док га 45,3% примењује повремено док 7,5 % наставника уопште не примењује индивидуализовани приступ.

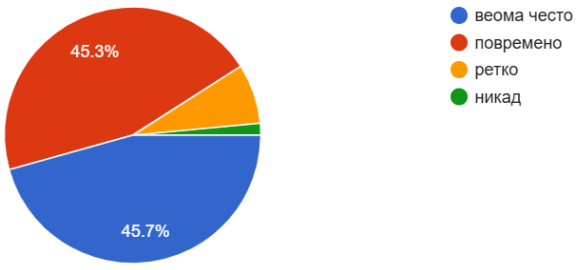

Ови налази указују да се активности ОЈР у највећем броју школа организују на начин који омогућава већу флексибилност у односу на редовну наставу и ствара услове за активније укључивање ученика различитих способности, интересовања и образовних потреба. Истовремено, разлике у учесталости примене индивидуализације могу указивати на различите организационе услове, величину група или расположиве кадровске и материјалне ресурсе.

Континуирано праћење задовољства ученика представља још један значајан елемент квалитетне реализације програма. Скоро сви наставници (99,7%) наводе да током

реализације активности прате задовољство ученика, што указује да ученичка искуства имају значајно место у процесу вредновања и унапређивања програма. Овакав приступ омогућава наставницима да благовремено уоче потребе ученика, прилагоде активности њиховим интересовањима и обезбеде већу укљученост у процес учења.

Поред ученичке перспективе, већина наставника (80,3%) прати и задовољство родитеља реализацијом ОЈР. Иако је овај проценат нешто нижи у односу на праћење задовољства ученика, резултат указује да родитељи представљају важан извор повратних информација о функционисању програма. Праћење ставова родитеља омогућава школама да сагледају програм и из перспективе породице, што може допринети бољем усклађивању активности са потребама ученика и јачању сарадње школе и родитеља.

Посматрано у целини, резултати указују да наставници препознају међусобну повезаност мотивације ученика, индивидуализованог приступа и континуираног праћења задовољства као важних предуслова успешне реализације ОЈР. Висок ниво мотивације ученика прати широко присутна пракса прилагођавања активности различитим потребама и систематично прикупљање повратних информација, што указује на настојање наставника да програм континуирано унапређују у складу са искуствима ученика и родитеља.

3.4.10 Задовољство и ставови наставника о програму ОЈР

Завршни део истраживања обухватио је процену укупног задовољства наставника реализацијом обогаћеног једносменског рада (ОЈР), њихове ставове о утицају програма на професионалну мотивацију, као и мишљења о односу ОЈР и традиционалних школских секција. Ови показатељи омогућавају сагледавање степена прихваћености програма међу непосредним реализаторима и његовог места у савременој школској пракси.

Резултати показују изузетно висок ниво задовољства наставника реализацијом програма. Чак 97,3% наставника наводи да је задовољно учешћем у ОЈР, док ниједан испитаник није исказао незадовољство. Овај налаз указује да је програм широко прихваћен међу наставницима и да га већина препознаје као вредан и значајан сегмент образовно-васпитног рада. Висок степен задовољства може се повезати са могућношћу примене разноврснијих метода рада, већом флексибилношћу у планирању активности и већим могућностима за праћење интересовања и напредовања ученика.

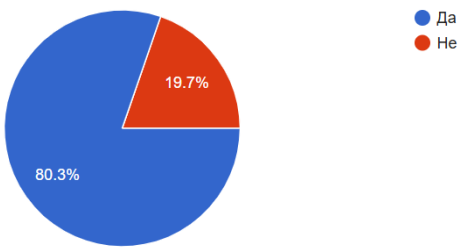

Позитиван однос наставника према програму додатно се огледа у њиховим проценама његовог утицаја на професионалну мотивацију. Више од девет десетина наставника (95,7%) сматра да учешће у реализацији ОЈР позитивно утиче на њихову професионалну ангажованост и мотивацију.

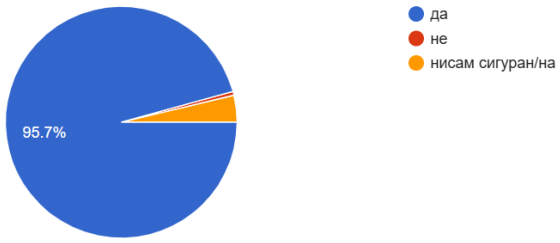

Наставници програм не доживљавају искључиво као додатну радну обавезу, већ као прилику за професионално усавршавање, примену иновативних метода рада, развој креативности и сарадњу са колегама. Овакав налаз је посебно значајан јер указује да ОЈР, поред користи за ученике, може имати и позитиван утицај на професионални развој наставника и унапређивање наставне праксе.

Истраживањем су испитани и ставови наставника о односу ОЈР и школских секција. Резултати показују да 73,7% наставника сматра да активности ОЈР могу у одређеној мери преузети функцију коју су традиционално имале школске секције, док се 26,3% не слаже са овим ставом. Добијени резултати указују да већина наставника препознаје сличности у циљевима и садржајима ова два облика рада, пре свега у погледу развоја ученичких интересовања, талената и креативности.

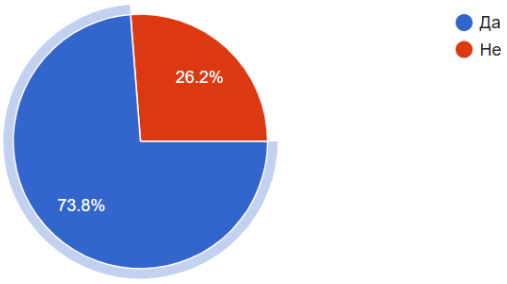

Ипак, чињеница да више од четвртине наставника има супротан став указује да међу наставницима не постоји потпуна сагласност о улози ОЈР у односу на школске секције. То може упућивати на различита искуства школа, организационе моделе и начин на који су активности ОЈР интегрисане у постојећи систем ваннаставних активности. Стога се ОЈР не може посматрати као једноставна замена за школске секције, већ као програм који, у зависности од начина реализације, може да их допуни, прошири или преузме део њихових функција.

Посматрано у целини, резултати показују да наставници исказују висок степен прихваћености програма и препознају његов значај како за ученике, тако и за сопствени професионални рад. Истовремено, различити ставови о односу ОЈР и школских секција указују на потребу за јаснијим дефинисањем њихових улога и начина међусобног повезивања у оквиру школске праксе.

3.4.11 Изазови у реализацији ОЈР из угла наставника

Поред бројних позитивних процена о реализацији и доприносима обогаћеног једносменског рада (ОЈР), наставници су у оквиру отворених питања указали и на изазове са којима се сусрећу током спровођења програма. Анализа њихових одговора показује да се уочене тешкоће у највећој мери односе на организационе, материјално-техничке и кадровске услове реализације, док се знатно ређе доводи у питање сам концепт програма. То указује да наставници препознају вредност ОЈР, али истовремено истичу да је за његову успешну и одрживу реализацију неопходно обезбедити повољније услове рада.

Као најчешћи изазов наставници издвајају организацију времена и усклађивање активности ОЈР са редовном наставом, школским распоредом и другим обавезама ученика. Посебно се указује на чињеницу да се активности често реализују након више часова наставе, када су ученици уморнији и мање мотивисани за додатно ангажовање. У појединим школама организацију додатно усложњава превоз ученика, нарочито у руралним срединама, због чега је понекад тешко обезбедити редовно учешће свих ученика.

Значајан број наставника као ограничење наводи материјално-техничке и просторне услове. У отвореним одговорима помињу се недовољан број учионица и специјализованих простора, ограничена доступност наставних средстава, потрошног материјала и опреме неопходне за реализацију појединих активности. Иако су у квантитативном делу истраживања услови рада у целини позитивно оцењени, квалитативни налази показују да постоје значајне разлике међу школама, што указује да материјално-техничка опремљеност и даље представља један од важних предуслова за равномернији квалитет реализације програма.

Наставници указују и на изазове који произилазе из рада са хетерогеним групама ученика. Различита узрасна структура, способности, интересовања и образовне потребе захтевају пажљиво планирање активности и висок степен прилагођавања начина рада. Посебно се истиче потреба за формирањем оптималног броја ученика у групама, јер превелике и узрасно разнородне групе отежавају примену индивидуализованог приступа и смањују могућност активног учешћа свих ученика.

У одговорима наставника препознаје се и оптерећеност административним пословима који прате реализацију ОЈР. Планирање активности, вођење документације, евидентирање рада и припрема различитих извештаја захтевају додатно време, што

наставници препознају као један од фактора који утиче на организацију њиховог рада. Истовремено, поједини наставници указују на потребу за већом институционалном подршком, обезбеђивањем додатних ресурса и континуираним стручним усавршавањем, нарочито у областима које се односе на иновативне методе рада, индивидуализацију наставе и организацију активности у хетерогеним групама.

Поред наведених тешкоћа, наставници у својим одговорима препознају и потенцијале програма за даљи развој. Истичу да им ОЈР омогућава већу креативност у раду, примену различитих наставних приступа, развој сарадње са колегама и боље упознавање ученика. У том смислу, изазови које наводе не представљају оспоравање концепта програма, већ указују на области у којима су потребна системска унапређења како би се обезбедили равноправни услови за његову реализацију у свим школама.

Посматрано у целини, квалитативни налази допуњују резултате квантитативног дела истраживања. Док већина наставника позитивно процењује организацију, ефекте и значај ОЈР, отворени одговори указују на конкретне услове које је потребно додатно унапредити. Најчешће се издвајају организација времена, материјално-технички ресурси, просторни услови, величина и структура група, административно оптерећење и потреба за континуираном институционалном подршком. Управо ови налази представљају важну основу за формулисање препорука за даље унапређивање програма на нивоу образовног система.

3.4.12 Најважнији налази поглавља

- Наставници у великој мери препознају обогаћени једносменски рад као квалитетан, функционалан и педагошки оправдан модел**,** при чему су позитивне процене присутне у различитим аспектима његове реализације – од планирања и организације до ефеката на ученике и наставну праксу.
- Планирање и реализација активности у значајном броју школа одликују се систематичношћу, али и флексибилношћу**,** што омогућава прилагођавање интересовањима и потребама ученика. Укључивање ученика у планирање, примена активних метода рада и праћење њиховог напретка препознају се као важне карактеристике реализације ОЈР.
- Наставници високо процењују сопствену компетентност за реализацију програма, али истовремено препознају потребу за даљим професионалним развојем**,** посебно у области иновативних метода рада и подршке ученицима са различитим образовним потребама.
- Из перспективе наставника, ОЈР има изражене позитивне ефекте на ученике**,** нарочито у погледу развоја самосталности, мотивације за учење, сарадње, одговорности, социјалних вештина и активног учешћа у учењу. Квалитативни налази додатно указују на допринос развоју креативности, истраживачког приступа, практичних вештина и различитих потенцијала ученика.
- Значајан налаз представља и преношење искустава из ОЈР у редовну наставу**.** Наставници наводе да искуства стечена у програму подстичу примену

иновативних и интегративних приступа, повезивање наставних садржаја, професионалну сарадњу и рефлексивну праксу, што указује на шири утицај ОЈР на наставну праксу.

- Иако се услови за реализацију програма углавном позитивно процењују, налази указују на неуједначеност просторних и материјално-техничких услова међу школама, што представља један од фактора који могу утицати на квалитет и могућности реализације активности.

У целини, налази из перспективе наставника показују да ОЈР има двоструку вредност**:** непосредно доприноси развоју и учењу ученика, али истовремено представља простор за унапређивање наставне праксе, професионалну сарадњу и развој наставничких компетенција. Истовремено, разлике у условима реализације и исказане потребе за професионалном подршком указују на аспекте који ће бити значајни за укупну синтезу резултата евалуације.

4. ДОПРИНОС КВАЛИТАТИВНИХ НАЛАЗА РАЗУМЕВАЊУ ИСКУСТАВА И ПЕРЦИПИРАНИХ КОРИСТИ ПРОГРАМА ОЈР

Квалитативни налази прикупљени кроз пет фокус група са наставницима из школских управа Крагујевац, Крушевац, Пожаревац, Ваљево и Краљево пружају детаљнији увид у искуства наставника у реализацији Обогаћеног једносменског рада (ОЈР), као и у околности које, према њиховим исказима, подржавају или отежавају реализацију програма. Док квантитативни подаци омогућавају сагледавање распрострањености одређених ставова и процена, квалитативна анализа омогућава да се ти налази додатно контекстуализују и сагледају кроз конкретна искуства учесника.

Анализа исказа наставника показује висок степен сагласности међу учесницима различитих фокус група у погледу појединих користи које повезују са ОЈР. У свим групама наставници описују ОЈР као модел рада који пружа више могућности за усмеравање активности на потребе ученика, развој њихових интересовања, активније учешће у процесу учења и веће укључивање у школски живот. Посебно се истичу могућност избора активности, већа аутономија ученика и флексибилније организовање процеса учења, које наставници повезују са већом мотивисаношћу и ангажованошћу ученика.

Према исказима наставника, користи ОЈР не односе се само на подршку учењу и школским постигнућима, већ и на развој социјалних, комуникационих и личних компетенција ученика. Наставници наводе унапређење сарадње међу ученицима, развој самопоуздања и одговорности, вршњачку подршку и конструктивнију комуникацију. Ови искази указују на то да наставници ОЈР препознају као простор у којем се, поред образовних садржаја, могу развијати и различите социјалне и личне компетенције ученика.

Значајан део разговора односио се на могући утицај искустава из ОЈР на наставну праксу. Наставници наводе да искуства стечена током реализације активности преносе у редовну наставу, пре свега кроз примену активних метода рада, пројектног приступа, истраживачких активности, групног рада, дигиталних алата и интердисциплинарних садржаја. Ови искази сугеришу да учешће у ОЈР може бити повезано са ширењем репертоара наставних метода и приступа које наставници примењују и у редовној настави.

Наставници су указивали и на значај ОЈР за њихов професионални развој. У њиховим исказима програм се повезује са подстицањем креативности, испробавањем нових метода рада, сарадњом са колегама и бољим сагледавањем потреба ученика. Поједини учесници су навели и веће професионално задовољство и осећај смислености рада у контексту реализације активности ОЈР.

Истовремено, фокус групе су указале на више изазова који, према проценама наставника, могу отежавати реализацију и одрживост програма. Најчешће су помињани организација превоза ученика, обезбеђивање оброка током боравка у школи, недостатак материјалних ресурса за реализацију активности и потреба за снажнијом институционалном подршком. Чињеница да су се поједини од ових изазова појављивали у више фокус група указује на њихову ширу релевантност, мада се на основу квалитативних налаза не може проценити њихова распрострањеност у целој популацији школа које реализују ОЈР.

Учесници су указивали и на значај размене искустава и примера добре праксе међу школама. Иако наставници препознају вредност хоризонталног учења и заједничког професионалног развоја, у њиховим исказима се појављује оцена да постојећи механизми за систематску размену искустава нису у довољној мери развијени. У том контексту, као могући правци унапређивања издвајају се повезивање школа, размена примера добре праксе и развој различитих облика заједничког професионалног учења.

Посматрано у целини, налази фокус група показују да наставници у ОЈР препознају више потенцијалних користи за ученике и наставну праксу, али истовремено указују и на услове који могу ограничавати квалитет и одрживост реализације програма. Квалитативни налази стога пружају важан контекст за тумачење резултата анкетног истраживања и указују на области у којима би даља подршка, унапређивање организационих услова и систематичнија размена искустава могли бити од значаја за даљу реализацију ОЈР.

5. СИНТЕЗА НАЛАЗА, ЗАКЉУЧЦИ, ИМПЛИКАЦИЈЕ И ПРЕПОРУКЕ

5.1. Синтеза кључних налаза

Спроведена евалуација програма обогаћеног једносменског рада (ОЈР), заснована на подацима прикупљеним од ученика, родитеља, наставника и директора основних школа, као и на квалитативним налазима фокус група, указује на висок степен прихваћености програма и доследно позитивну процену његове вредности. Укрштање налаза из различитих перспектива показује висок степен сагласности у погледу образовне, развојне и социјалне вредности ОЈР, док се разлике између перспектива пре свега односе на услове реализације, доступност појединих компоненти програма и могућности њиховог прилагођавања специфичностима школе и ученика.

Једна од најзначајнијих заједничких порука евалуације јесте да се ОЈР у школској пракси не доживљава само као организациони модел којим се продужава време боравка ученика у школи. Ученици, родитељи, наставници и директори препознају његову ширу образовну, васпитну и развојну функцију. Ученици у високом проценту наводе да им активности помажу у бољем разумевању наставног градива, извршавању школских обавеза и примени стечених знања, али истовремено истичу значај програма за дружење, сарадњу, тимски рад и осећај прихваћености у школској заједници. Више од четири петине ученика позитивно процењује могућност избора и усклађеност активности са њиховим интересовањима, док 89,9% ученика наводи да се током активности осећа безбедно.

Перспектива родитеља у великој мери потврђује ове налазе. Укупно 92,5% родитеља позитивно је оценило квалитет програма, док 85,9% препознаје његов позитиван допринос развоју детета. Родитељи посебно издвајају безбедност ученика, задовољство деце активностима, стицање нових знања и вештина и допринос бољој организацији времена. Квалитативни одговори додатно показују да родитељи ОЈР повезују са образовним развојем, социјализацијом, развојем самосталности, креативности и интересовања ученика, као и са квалитетнијим функционисањем породице.

Из перспективе наставника, позитивна процена програма такође је веома изражена. Наставници у високом проценту процењују да ОЈР доприноси развоју социјалних вештина, самосталности и мотивације ученика, као и успешнијем усвајању наставних садржаја. Истовремено, 97,3% наставника наводи да је задовољно учешћем у реализацији програма, а 95,7% сматра да учешће у ОЈР позитивно утиче на њихову професионалну ангажованост и мотивацију. Значајан налаз представља и преношење искустава стечених у ОЈР у редовну наставу, пре свега кроз развој међупредметних компетенција, повезивање наставних садржаја, примену интегративних приступа и различитих метода рада.

Директори програм такође препознају као стабилно успостављен и значајан део школске праксе. У већини школа ОЈР се реализује дуже од три године, а 93,1% директора наводи да у односу на претходну школску годину није дошло до смањења обухвата ученика. Више од 90% директора позитивно процењује концептуалну јасноћу, дефинисаност

циљева и систематичност планирања програма, док је просечна оцена укупног квалитета ОЈР 3,73. Као значајне добити директори издвајају унапређивање ученичких постигнућа и развој социјалних вештина.

Квалитативни налази фокус група продубљују разумевање ових резултата и указују на карактеристике реализације које учесници повезују са позитивним исходима програма. Наставници посебно истичу већу усмереност на потребе и интересовања ученика, могућност избора активности, већу аутономију ученика, практичан и истраживачки рад, пројектне активности, сарадничко учење и флексибилнију организацију рада. ОЈР се препознаје и као простор за професионално учење наставника, испробавање нових приступа и преношење искустава у редовну наставу.

Истовремено, синтеза налаза показује да позитивна перцепција програма није праћена уједначеним условима његове реализације. И квантитативни и квалитативни подаци указују на разлике у просторним, материјално-техничким, кадровским и организационим капацитетима школа. Ове разлике су посебно видљиве у области обезбеђивања организоване исхране, доступности програма ученицима путницима, величине и структуре група, расположивости простора и наставних средстава, као и у организацији времена реализације активности.

Посебан аспект услова реализације представља доступност организоване исхране, која је истовремено једна од области у којима су процене учесника мање позитивне у односу на већину других аспеката програма. Према подацима директора, оброк је обезбеђен у 26,9% школа, док 73,1% школа нема организован оброк у оквиру ОЈР. Из перспективе ученика, 49,5% наводи да нема обезбеђен оброк, док 38,5% користи ужину, а 12,0% ручак. И родитељи и ученици исхрану оцењују ниже у односу на већину других аспеката програма, што ову област издваја као један од значајнијих изазова у погледу услова реализације.

Слично томе, иако је у већини школа ученицима путницима омогућено учешће у програму, 29,2% директора наводи да ови ученици нису обухваћени ОЈР. Као важан механизам прилагођавања, 81,2% школа наводи усклађивање времена реализације активности са могућностима превоза. Ови подаци указују да доступност програма у појединим срединама не зависи само од организационих могућности школе, већ и од ширих локалних услова, што питање обухвата ОЈР чини и питањем једнаких могућности ученика да користе програм.

Важна тема која повезује више извора података јесте однос између флексибилности програма и потребе за одређеним степеном стандардизације. Школе су развиле различите моделе организације група, распореда и избора активности, што представља значајну предност јер омогућава прилагођавање локалном контексту и потребама ученика. Истовремено, велике и хетерогене групе, ограничени просторни и кадровски ресурси и различити организациони услови могу ограничити могућност индивидуализације и активног учешћа свих ученика. Квалитативни налази посебно

указују да се са повећањем броја ученика у групи теже обезбеђују услови за индивидуализован рад и квалитетну интеракцију.

Коначно, евалуација указује да су у школама у значајној мери развијени механизми праћења и вредновања ОЈР, укључујући прикупљање повратних информација ученика и родитеља, евалуацију активности и професионалну сарадњу наставника. Ипак, постоје разлике у развијености ових механизама. У појединим школама вредновање је и даље превасходно усмерено на праћење реализације активности, док је у мањој мери усмерено на систематско праћење њихових исхода у области учења, развоја компетенција, мотивације и квалитета школског живота.

5.2. Кључни закључци

На основу синтезе квантитативних и квалитативних налаза могу се издвојити следећи закључци:

1. ОЈР је у значајној мери успостављен као стабилан и прихваћен модел рада школе.

Вишегодишње искуство већине школа у реализацији програма, стабилан обухват ученика и високе оцене његовог квалитета указују да је ОЈР превазишао почетну фазу имплементације и постао део школске праксе. Налази добијени од различитих испитиваних група показују висок степен сагласности у процени прихваћености програма.

2. Најзначајнија вредност ОЈР препознаје се у његовом доприносу целовитом развоју ученика.

Налази указују на позитивне процене у области учења и функционалних знања, али и у областима мотивације, самосталности, сарадње, комуникације, креативности и социјалног развоја. ОЈР се, према томе, не доживљава само као додатна образовна подршка, већ као простор који повезује образовну, васпитну и развојну функцију школе.

3. Ученички усмерен приступ представља једну од кључних снага програма.

Могућност избора активности, укључивање ученика у планирање, уважавање њихових интересовања и праћење њиховог задовољства указују на померање од униформног приступа ка флексибилнијем и партиципативном моделу рада. Истовремено, разлике у доступности и разноврсности понуде указују да овај приступ није у истој мери развијен у свим школама.

4. Наставници представљају један од кључних ресурса за квалитет и одрживост ОЈР.

Високе процене компетентности, задовољства и професионалне мотивације, као и подаци о преношењу искустава из ОЈР у редовну наставу, указују да програм има потенцијал да делује шире од активности које се непосредно реализују у његовом оквиру. ОЈР може представљати простор за професионално учење, иновације, сарадњу и развој наставне праксе.

5. Флексибилност представља значајну предност програма, али захтева јаснији оквир минималних услова и очекиваног квалитета.

Различити модели реализације омогућавају школама да програм прилагоде сопственим условима и потребама ученика. Истовремено, разлике у ресурсима, величини и структури група, простору, организацији времена и доступности појединих садржаја могу довести до различитог квалитета искуства ученика. Због тога се као важан задатак даљег развоја намеће успостављање равнотеже између системског оквира квалитета и аутономије школе.

6. Најзначајнији изазови нису усмерени на сам концепт ОЈР, већ на услове његове реализације.

Наставници и учесници фокус група пре свега указују на организацију времена, просторне и материјално-техничке услове, величину и структуру група, превоз ученика, доступност исхране, административно оптерећење и потребу за снажнијом институционалном подршком. Ово указује да даље унапређивање програма пре свега захтева системска решења која ће школама омогућити да квалитетно реализују програм.

7. Праћење и вредновање ОЈР потребно је постепено померати од праћења реализације ка праћењу исхода и ефеката.

Постојећи механизми представљају добру основу, али је потребно обезбедити јасније и уједначеније показатеље који ће омогућити праћење доприноса програма учењу, развоју компетенција, мотивацији, добробити ученика, школској клими и наставној пракси. При томе, податке о перципираним доприносима треба тумачити као показатеље искустава и процена учесника, а не као непосредан доказ узрочног утицаја ОЈР на исходе ученика.

8. ОЈР има потенцијал да буде механизам ширег унапређивања квалитета школе.

Преношење искустава из ОЈР у редовну наставу, професионална сарадња наставника, документовање примера добре праксе и развој сарадничке културе указују на могућност да значај програма превазилази непосредне активности које се у његовом оквиру реализују и да може допринети развоју школе као организације која учи.

Сагледани у целини, налази показују да даљи развој ОЈР не захтева преиспитивање његове основне вредности и сврхе, већ пре свега унапређивање услова у којима се програм реализује и јачање механизама којима се обезбеђује и прати његов квалитет. У том смислу, кључни правац даљег развоја представља успостављање равнотеже

између флексибилности и прилагођавања локалном контексту, с једне стране, и обезбеђивања уједначених минималних услова и очекиваног квалитета, с друге стране.

5.3. Импликације за образовни систем

Налази евалуације имају значај не само за даљу организацију и унапређивање обогаћеног једносменског рада, већ и за шире планирање мера усмерених на унапређивање квалитета образовно-васпитног рада. Посебно су значајни налази који се односе на услове реализације програма, положај и улогу ученика и наставника, праћење квалитета, као и могућности повезивања ОЈР са редовном наставом и ширим школским окружењем.

1. Потреба за равнотежом између јасно дефинисаног оквира квалитета и флексибилности у реализацији

Налази показују да је могућност школа да активности ОЈР прилагођавају потребама и интересовањима ученика, као и локалном контексту, једна од важних вредности програма. Истовремено, уочене су разлике у условима и начинима реализације, укључујући просторне, материјалне, кадровске и организационе услове. Ови налази упућују на потребу да се даљи развој ОЈР заснива на равнотежи између јасно дефинисаног оквира квалитета и очувања флексибилности. Уједначавање квалитета не би требало да подразумева увођење униформних модела реализације, већ обезбеђивање минималних услова и јасних очекивања у погледу квалитета, уз могућност прилагођавања потребама ученика и специфичностима школе.

2. Потреба за унапређивањем једнаке доступности и услова за учешће у програму

Разлике између школа у погледу расположивог простора, материјално-техничких ресурса, организационих капацитета, обезбеђивања исхране и могућности укључивања ученика који путују указују на то да услови за учешће у ОЈР нису у потпуности уједначени. Посебно су значајни налази који се односе на ученике који зависе од организације превоза, као и на доступност организоване исхране. То упућује на потребу да се у даљем развоју програма посебна пажња посвети школама и локалним срединама у којима постоје израженија ограничења, како би се смањиле разлике у доступности и условима реализације програма.

3. Потреба за континуираним јачањем наставничких капацитета

Високе процене наставника о сопственој компетентности, задовољству учешћем у програму и његовом утицају на професионалну мотивацију указују на значај наставничких капацитета за квалитет и одрживост ОЈР. Истовремено, разноврсност потреба ученика и услова у којима се програм реализује указује на простор за даље професионално учење и размену искустава. У том смислу, посебну пажњу треба усмерити на развој компетенција за примену активних и иновативних метода рада, индивидуализацију рада у хетерогеним групама, укључивање ученика са различитим

образовним потребама, примену дигиталних алата, као и на праћење квалитета и исхода рада.

4. Потреба за систематичнијим праћењем квалитета и коришћењем података за унапређивање програма

Висок степен сагласности у проценама различитих група испитаника, уз истовремено уочене разлике у условима и начинима реализације, показује значај сагледавања ОЈР из више перспектива. Постојећи механизми праћења у већој мери су усмерени на реализацију активности, док је мање изражено систематично праћење исхода у областима као што су учење, развој компетенција, мотивација, добробит ученика и школска клима. То указује на потребу за развојем систематичнијег приступа праћењу и евалуацији који би, поред података о реализацији, обухватио и показатеље квалитета и исхода, уз континуирано коришћење података за планирање даљег развоја програма.

5. Потреба за повезивањем позитивних искустава из ОЈР са редовном наставом

Налази указују да се искуства стечена у оквиру ОЈР у одређеној мери преносе у редовну наставу, нарочито кроз примену међупредметних компетенција, повезивање садржаја и интегративне методе рада. ОЈР се истовремено показује као простор за професионално учење наставника, испробавање различитих приступа и развој нових начина рада. То отвара могућност да се позитивна искуства и примери добре праксе систематичније препознају, документују и размењују, како би њихови ефекти на унапређивање наставне праксе били доступни ширем броју школа и наставника.

6. Потреба за јачањем партнерства школе, породице и локалне заједнице

Налази указују да квалитет и доступност ОЈР у појединим аспектима зависе и од услова који превазилазе непосредну организацију рада школе. То се посебно односи на организацију превоза ученика, обезбеђивање исхране, расположивост простора и материјалних ресурса, као и на прилагођавање времена реализације локалним условима. Ови аспекти упућују на значај активнијег повезивања школе, породице и локалне заједнице у планирању и обезбеђивању услова за реализацију програма. Такав приступ може бити посебно значајан у срединама у којима постоје ограничени ресурси или специфични организациони услови.

5.4. Кључне препоруке

На основу укупних налаза евалуације и идентификованих импликација за образовни систем, препоручује се наставак развоја обогаћеног једносменског рада (ОЈР) као интегралног дела квалитета рада школе. Даљи развој ОЈР треба да буде усмерен на постепено јачање заједничког оквира квалитета, уз очување могућности школа да начин реализације прилагођавају потребама ученика и специфичностима локалног контекста.

У том смислу, препоруке су усмерене на шест међусобно повезаних области: обезбеђивање минималних услова и једнаке доступности програма, јачање ученичке и наставничке перспективе, систематичније праћење квалитета и исхода, повезивање ОЈР са редовном наставом, као и јачање сарадње школе, породице и локалне заједнице.

1. Дефинисати минималне услове квалитетне реализације ОЈР

Потребно је утврдити јасне минималне услове у погледу простора, материјално-техничких ресурса, организације рада, кадровске подршке и услова за формирање група. Дефинисање заједничког оквира минималних услова треба да допринесе уједначавању основних стандарда квалитета, без увођења униформног модела реализације, уз очување могућности школа да програм прилагођавају потребама ученика и специфичностима локалног контекста.

2. Обезбедити уједначеније услове реализације програма међу школама

Посебну подршку потребно је усмерити ка школама које имају ограничене просторне, материјалне, кадровске или организационе ресурсе. При томе је важно узети у обзир разлике у условима у којима школе функционишу и обезбедити циљану подршку тамо где су ограничења израженија, како би се смањиле разлике у условима и квалитету реализације ОЈР.

3. Развити системска решења за доступност ОЈР свим ученицима

Потребно је посебно размотрити питања учешћа ученика који путују, организације превоза и времена реализације активности. Организациона решења треба да омогуће да место становања, удаљеност од школе и локалне околности не представљају неоправдану препреку за учешће ученика у ОЈР.

4. Унапредити доступност и услове организоване исхране

Имајући у виду продужени боравак ученика у школи и ниже процене ученика и родитеља у овој области, потребно је размотрити одржива решења за обезбеђивање организованог оброка. Приоритет треба да имају школе у којима ова могућност тренутно не постоји или је ограничена, уз уважавање локалних услова и расположивих ресурса.

5. Даље развијати ученички усмерен и партиципативан приступ

Потребно је систематично испитивати интересовања, потребе и искуства ученика и обезбедити њихово учешће у избору, планирању и вредновању активности ОЈР. Развој понуде треба да буде усмерен на већу разноврсност активности и могућност избора, уз прилагођавање садржаја и начина рада различитим потребама ученика. На тај начин ученичка перспектива треба да буде један од елемената који доприносе флексибилности и квалитету реализације ОЈР.

6. Обезбедити услове за квалитетан рад у хетерогеним групама

Потребно је преиспитати организационе моделе формирања група и обезбедити услове који омогућавају индивидуализован приступ, активно учешће ученика и квалитетну интеракцију у хетерогеним групама. При томе треба уважити природу активности, образовне потребе ученика и специфичности школе, како би организација група подржала, а не ограничавала квалитет рада.

7. Развити циљану професионалну подршку наставницима

Стручно усавршавање и други облици професионалне подршке треба да буду засновани на практичним потребама наставника и усмерени на развој компетенција значајних за квалитетну реализацију ОЈР. Посебну пажњу потребно је посветити примени активних и иновативних метода рада, индивидуализацији рада у хетерогеним групама, подршци ученицима са различитим образовним потребама, развоју функционалних знања и компетенција, примени дигиталних алата, као и праћењу и вредновању квалитета и исхода активности.

8. Систематичније повезати ОЈР са унапређивањем редовне наставе

Потребно је подстицати препознавање и преношење успешних приступа, метода и организационих решења развијених у оквиру ОЈР у редовну наставу. Искуства из ОЈР треба укључивати у процесе професионалног учења наставника и развоја школе, како би се позитивна искуства и иновативни приступи развијени у оквиру програма користили и за унапређивање шире наставне праксе.

9. Успоставити јединственији систем праћења и вредновања квалитета и исхода ОЈР

Поред података о обухвату ученика и реализацији активности, систем праћења треба да обухвати показатеље који се односе на учење, развој компетенција, мотивацију, добробит ученика, задовољство учесника, школску климу и унапређивање наставне праксе. Потребно је јасно разликовати показатеље реализације од показатеља исхода и ефеката програма и обезбедити континуирано коришћење прикупљених података за планирање и унапређивање ОЈР.

10. Унапредити коришћење ученичке и родитељске перспективе у систему обезбеђивања квалитета

Повратне информације ученика и родитеља треба редовно прикупљати и користити као један од извора за унапређивање понуде активности, организације програма и услова његове реализације. Потребно је, при томе, обезбедити и повратну информацију о томе на који начин су њихови увиди узети у обзир, како би се развијала култура учешћа и заједничке одговорности за квалитет програма.

11. Развити одрживе механизме хоризонталног учења и размене добре праксе

Потребно је подстицати умрежавање школа, заједнице професионалне праксе и друге облике сарадње који омогућавају размену успешних модела планирања, организације и реализације ОЈР. Поред размене искустава, потребно је систематично документовање примера добре праксе и њихово стављање на располагање другим школама, како би се успешна решења могла прилагођавати и преносити у различите контексте.

12. Јачати партнерство школа са породицом и локалном заједницом

Потребно је систематичније укључивати родитеље у праћење и вредновање програма, док сарадњу са јединицама локалне самоуправе и другим релевантним партнерима треба усмерити на обезбеђивање услова неопходних за његову квалитетну и одрживу реализацију. Посебно је значајно јачати сарадњу у областима у којима услови превазилазе непосредне могућности школе, као што су организација превоза, обезбеђивање исхране, доступност простора и материјалних ресурса и прилагођавање времена реализације локалним условима.

Реализација наведених препорука захтева координисано деловање различитих нивоа образовног система. При томе, циљ даљег развоја ОЈР не треба да буде увођење јединственог модела реализације, већ обезбеђивање заједничког оквира квалитета унутар којег школе могу да развијају програм у складу са потребама ученика, сопственим капацитетима и специфичностима локалног окружења.

Кључни налаз	Стратешки правац	Ниво деловања
Разлике у просторним и материјалним условима	Минимални услови квалитета	Министарство / ЈЛС / школа
Неједнака доступност исхране	Системско решење исхране	Министарство / ЈЛС
Велике и хетерогене групе	Оптимизација организације група	Министарство / школа
Разлике у праћењу исхода	Јединствени оквир праћења	Министарство / ЗВКОВ / ШУ / школе
Потреба за индивидуализацијом	Циљана стручна подршка	Министарство / ШУ / ЗУОВ / школе
Добре праксе остају локалне	Мреже и хоризонтално учење	Министарство / ШУ / школе

5.5. Завршна оцена евалуације

У целини посматрано, налази евалуације указују на висок степен прихваћености ОЈР међу учесницима евалуације и на препознату вредност програма у различитим аспектима школског живота и рада у основним школама. Углавном доследни позитивни налази добијени из перспективе ученика, родитеља, наставника и директора, као и њихова допуњеност квалитативним увидима, указују на висок степен сагласности учесника у препознавању вредности програма.

Посебна вредност ОЈР огледа се у повезивању учења, развоја компетенција, ученичке партиципације, социјалног развоја и подстицајне школске климе. Истовремено, програм ствара простор за професионално учење наставника, примену савремених приступа и преношење позитивних искустава у редовну наставу. На тај начин његов значај може превазилазити непосредне активности које се у оквиру програма реализују и доприносити ширем развоју школе и унапређивању квалитета образовно-васпитног рада.

Истовремено, евалуација показује да даљи развој ОЈР не треба да буде усмерен на промену његовог основног концепта, већ пре свега на **унапређивање услова у којима се програм реализује, смањивање разлика међу школама, јачање професионалних и организационих капацитета, унапређивање доступности програма и развој система праћења његових исхода и ефеката**.

Будући развој ОЈР треба да почива на равнотежи између флексибилности и јасног оквира квалитета, између аутономије школе и системске подршке, као и између праћења реализације и праћења исхода програма. Такав приступ ствара услове за даљи развој ОЈР као одрживог и развојно оријентисаног модела који доприноси квалитету основног образовања и целовитом развоју ученика.

При томе, позитивне процене учесника треба тумачити пре свега као показатеље њиховог искуства, задовољства и перципиране вредности програма. Оне представљају важну основу за доношење одлука о даљем развоју ОЈР, али саме по себи не представљају непосредан доказ узрочног утицаја програма на образовна постигнућа или друге исходе ученика.

Извештај пружа увид у реализацију, искуства и процене учесника програма обогаћеног једносменског рада и представља основу за даље унапређивање програма и доношење одлука у области образовне политике.

ЗАВОД ЗА ВРЕДНОВАЊЕ КВАЛИТЕТА
ОБРАЗОВАЊА И ВАСПИТАЊА